

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Andriaus Bandzino
Baudžiamosios justicijos studijų šakos
V kurso studento

Magistro darbas

**Nusikalstamos veikos perkvalifikavimas
Requalification of Criminal Act**

Vadovas: Vyr. lekt. dr. Paulius Veršekys

Vilnius

2026

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojama nusikalstamų veikų perkvalifikavimo samprata bei procesinė reikšmė, šio instituto reguliavimas Lietuvoje ir bendrosios teisės tradicijos šalyse. Išanalizavus šiuos aspektus, pateikiami pasiūlymai dėl Lietuvos teisinio reguliavimo trūkumų šio instituto atžvilgiu. Darbe tiriami įstatymai, teisės doktrina, teismų praktika nusikalstamų veikų perkvalifikavimo bei kitų, su šiuo institutu susijusių aspektų atžvilgiu.

Pagrindiniai žodžiai: nusikalstamų veikų kvalifikavimas, kaltinimo keitimas, teisė į teisiną procesą, teisė į gynybą.

This paper analyses the concept and procedural significance of the requalification of criminal acts, as well as the regulation of this legal institution in Lithuania and in common law countries. Following an analysis of these aspects, recommendations are presented regarding the shortcomings of Lithuanian legal regulation with respect to this institution. The paper examines legislation, legal doctrine, and judicial practice regarding the requalification of criminal acts and other aspects related to this institution.

Keywords: qualification of criminal acts, amendment of charges, right to a fair trial, right to a defence.

TURINYS

TURINYS	1
IŽANGA	2
1. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMO SAMPRATA	4
1.1. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo samprata	4
1.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo samprata ir santykis su teise į gynybą	10
2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMAS LIETUVOJE.....	16
2.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu.....	16
2.2. BPK 255 ir 256 straipsnių reguliavimo raida Lietuvoje	19
2.3. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procedūra Lietuvoje.....	24
2.3.1. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu	24
2.3.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas teismo bylos nagrinėjimo metu.....	26
2.3.3. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ypatumai apeliacinės instancijos procese	
30	
3. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMAS BENDROSIOS TEISĖS	
TRADICIJOS ŠALYSE.....	44
3.1. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas Jungtinėse Amerikos Valstijose	44
3.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas Jungtinėje Karalystėje	50
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	54
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	57
SANTRAUKA (<i>lietuvių kalba</i>).....	61
SUMMARY (<i>anglų kalba</i>).....	62

IŽANGA

Temos aktualumas: Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas yra ypatingai svarbus procesinis veiksmas. Tai yra tam tikras atvejais būtinas procesinis veiksmas, kuris atliekamas siekiant teisingai išnagrinėti bylą. Dažnai gali būti reikalinga nusikalstamos veikos kvalifikavimą pakeisti dėl naujai išaiškėjusių faktinių aplinkybių arba nustačius ankstesnio teisinio vertinimo klaidas. Tačiau svarbu pažymėti, kad tinkamai neinformavus kaltinamojo asmens apie tokią galimybę sukuriamas tiesioginė grėsmė jo teisei į teisingą procesą, kuri yra numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – ir Konstitucija) 31 straipsnyje. Tam, kad asmuo galėtų pilnavertiškai dalyvauti procese, būtina užtikrinti, kad jis būtų tinkamai informuotas apie jam pareikštus kaltinimus. Kitaip tariant, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas, kaip procesinio pobūdžio veiksmas, pasireiškia šioje vietoje tam tikra problematika. Asmuo turi būti tinkamai informuotas apie jam pareikštus kaltinimus, tačiau šioje vietoje kyla klausimas, koks pranešimas yra laikomas tinkamu, kokiais atvejais nepranešimas apie veikos perkvalifikavimą turi būti laikomas esminiu proceso pažeidimu. Praktikoje taip pat kyla tam tikrų problemų dėl to, kuriais atvejais teismui turi būti leidžiama atlikti tokį procesinį veiksmą, kuris taip išplečia bylos nagrinėjimo ribas. Būtent dėl šių priežasčių galima įžvelgti ženklų Lietuvos įstatyminio reguliavimo pokytį, kuris buvo atliekamas Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) bei Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – ir Konstitucinis Teismas) jurisprudencijoje pateiktų išaiškinimų pagrindu.

Tačiau, nors įstatyminis reguliavimas dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo buvo pakeistas reikšmingai, vis dėlto įžvelgiama problematika dėl tam tikrų šio instituto aspektų, būtent kiek tai liečia apeliacinės instancijos procesą. Dėl šios priežasties, manytina, kad šio instituto analizė yra aktuali, siekiant nustatyti galimas neatitiktis Konstitucijoje bei tarptautinėje teisėje pripažįstamiems baudžiamojo proceso principams.

Darbo tikslas: atskleisti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo sampratą, tuo pačiu išnagrinėjant ir nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratą, siekiant išanalizuoti nusikalstamos veikos perkvalifikavimą teoriniu atžvilgiu. Toliau siekiama atskleisti nusikalstamų veikų perkvalifikavimą Lietuvoje – jo raidą, dabartinę procedūrą, šio instituto atžvilgiu aktualią Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką. Tokiu būdu siekiama konkrečiai išanalizuoti nusikalstamos veikos perkvalifikavimo reguliavimą Lietuvoje ir egzistuojančius reguliavimo trūkumus. Paskutinėje darbo dalyje analizuojamas nusikalstamų

veikų perkvalifikavimas užsienio jurisdikcijose, siekiant šiuo atžvilgiu palyginti Lietuvos reguliavimą su užsienio jurisdikcijose esančiu.

Darbo uždaviniai:

- 1) Atskleisti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo sampratą ir jo procesinę reikšmę.
- 2) Atskleisti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo reguliavimą Lietuvoje.
- 3) Atskleisti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo reguliavimą bendrosios teisės tradicijos šalyse.

Tyrimo objektas: Šiame darbe tiriami nusikalstamų veikų perkvalifikavimas, jo samprata, dabartinis ir istorinis reguliavimas Lietuvoje, taip pat jo reguliavimas bendrosios teisės tradicijos šalyse.

Tyrimo metodai: Šiame darbe naudojami lingvistinis, lyginamasis, sisteminis ir loginis metodai. Lingvistiniu metodu yra analizuojamas teisės normų turinys. Lyginamuoju metodu darbe naudojamos lyginant skirtingų teismų aiškinimus dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo, atskleidžiant šiuose aiškinimuose esamus panašumus ir skirtumus. Sisteminiis metodas naudojamas siekiant išanalizuoti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo reguliavimą bendrame baudžiamojo proceso normų kontekste. Loginiu metodu naudojamosi teikiant išvadas dėl darbe nagrinėjamų klausimų.

Rašto darbo originalumas: Atsižvelgiant į egzistuojančią teisės literatūrą nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu, konstatuotina, kad ši tema teisės literatūroje nėra plačiai diskutuojama. Nors platesne kaltinimo keitimo tema galima rasti pakankamai naujų magistro darbų, pagrindinė literatūra nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu yra pakankamai sena. Papildomai pažymėtina, kad šiame darbe siekiama ne tik išnagrinėti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo instituto sampratą bei reguliavimą Lietuvoje, tačiau ir nustatyti teisinio reguliavimo pažeidimus, pateikti šiuo atžvilgiu pasiūlymus bei palyginti jį su užsienio šalyse numatytu reguliavimu, siekiant šios analizės būdu pateikti ir alternatyvių nusikalstamos veikos perkvalifikavimo reguliavimo variantų.

Svarbiausi šaltiniai: Šiame darbe buvo ypatingi reikšmingi Egidijaus Bieliūno, Lauryno Pakštaičio, Pauliaus Veršekio darbai dėl teorinių nusikalstamos veikos kvalifikavimo bei perkvalifikavimo aspektų. Nusikalstamos veikos perkvalifikavimo reguliavimo Lietuvoje atžvilgiu ypatingos reikšmės turėjo Mindaugo Girdausko darbai, kuriais buvo remiamasi analizuojant šio instituto raidą. Taip pat darbe analizuojant nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procesinius ypatumus ypatingos reikšmės turėjo Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija bei Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika.

1. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMO SAMPRATA

1.1. Nusikalstamų veikų kvalifikavimo samprata

Prieš nagrinėjant nusikalstamų veikų perkvalifikavimo sampratą, iš pradžių reikėtų atsižvelgti į nusikalstamų veikų sudėties ir nusikalstamų veikų sudėties požymių sampratas. Paulius Veršekys, tirdamas požymio sampratą remiasi predikatų logika, nurodydamas, kad „Predikatų logika yra teorija, tirianti požymio priskyrimo objektui loginę raišką. Pagal šią teoriją teiginį sudaro objektas ir požymis, kuris tam objektui priskiriamas arba nepriskiriamas. Plačiausia prasme objektas yra tai, ką galima pavadinti. Požymis yra tai, kuo objektai yra panašūs arba skiriasi vienas nuo kito. Remiantis predikatų logikos teorija, požymis yra taip pat ir žymė, kurios pagrindu galima tiek atskirti, tiek ir sutapatinti.“¹ Pagal Paulių Veršekį, remiantis šia teorija, galima tirti kiekvieną konkrečią nusikalstamos veikos sudėtį. „Pavyzdžiui, vagystės pagrindinę sudėtį (kaip objektą pagal predikatų logiką) apibūdina objekto (nuosavybė), dalyko (svetimas turtas), veikos (pagrobimas), padarinių (materialinė žala), priežastinio ryšio tarp veikos ir padarinių, subjekto (fizinis pakaltinamas asmuo nuo 14 metų) ir kaltės (tyčia) požymiai. Visi kartu jie sudaro teisinę prielaidą atitinkamą veiką kvalifikuoti kaip vagystę, o kiekvienas atskirai gali būti ir kitos nusikalstamos veikos sudėties požymis. Pavyzdžiui, svetimas turtas, kaip dalykas, yra priskiriamas ne tik vagystei, bet ir kitoms turtinio pobūdžio nusikalstamosioms veikoms (pavyzdžiui, sukčiavimui, plėšimui ir pan.); pagrobimo veika taip pat yra plėšimo ar šnipinėjimo sudėčių požymis ir kt.“²

Taigi nusikalstamos veikos sudėtis gali būti suprantama, kaip tam tikras objektas, o jos požymiai – kaip šį objektą apibūdinančios savybės, leidžiančios jį tinkamai identifikuoti.

Kalbant apie nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratą, Lietuvos baudžiamajame įstatyme ji nėra atskleista, tačiau literatūroje galima įžvelgti įvairių nuomonių šiuo atžvilgiu. Kvalifikavimas gali būti apibrėžiamas plačiaja prasme kaip objekto priskyrimas pagal jo kokybinius požymius tam tikrai rūšiai, kategorijai. Atitinkamai, teisės srityje šiuo žodžiu įvardijamas teisės normos parinkimas ir pritaikymas tam tikram įvykiui, o nusikalstamos veikos kvalifikavimas – teisinis veikos vertinimas, nurodant baudžiamosios teisės normą, kuri

¹ VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 25-26.

² VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 26.

numato visus jo sudėties požymius³. Kaip nurodo Lietuvos teisės mokslininkas Egidijus Bieliūnas, kvalifikavimas apima keletą būtinų komponentų – socialiai žalingą veiką, baudžiamosios teisės normose įtvirtintas nusikaltimų ar baudžiamųjų nusižengimų sudėtis, bei situacijos vertintoją, kuris turi išsakyti savo nuomonę dėl padarytos veikos⁴.

Greitinant tokią nusikalstamos veikos kvalifikavimo sampratą su anksčiau pateiktomis idėjomis dėl nusikalstamos veikos sudėties ir jos požymių apibrėžimo, galima nusikalstamų veikų kvalifikavimą apibūdinti, kaip konkrečios veikos ir su ja susijusių reikšmingų faktinių aplinkybių pritaikymas prie konkretaus objekto – nusikalstamos veikos sudėties, remiantis nusikalstamos veikos sudėtį apibūdinančiomis savybėmis, t. y. nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Toks pritaikymas atliekamas tam tikro situacijos vertintojo ir dėl konkrečios socialiai žalingos veikos.

Pažymėtina, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra susijęs ne vien su baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies straipsnio pritaikymu, tačiau ir tam tikrų bendrosios dalies nuostatų pritaikymu. Lietuvoje daugelis nusikalstamos veikos elementų yra įtvirtinti BK bendrojoje dalyje, pavyzdžiui, bendrininkavimas, skirtingos nusikalstamos veikos stadijos, amžius, nuo kurio asmuo gali atsakyti pagal baudžiamąjį įstatymą, tyčios elementai. Kaip nurodo Paulius Veršekys, „Pabrėžtina, kad nusikalstamos veikos sudėtis ir BK straipsnis nesutampa tiek turinio, tiek formos prasme. Nors dauguma nusikalstamos veikos sudėties požymių iš tiesų yra įtvirtinti baudžiamojo įstatymo straipsnio dispozicijoje <...>, kita dalis nepatenka į dispozicijos rėmus ir kyla iš BK bendrosios dalies straipsnių <...>, BK specialiosios dalies skyriaus pavadinimo <...> arba iš doktrinos <...>. Be to, tam tikrų objektyviosios pusės požymių turinys gali būti atskleistas tik per kitą baudžiamojo įstatymo straipsnį, jo dalį, punktą arba apskritai kitą teisės aktą – blanketinių dispozicijų atveju. <...> Šių taisyklių konkrečios nuostatos nepatenka į baudžiamojo įstatymo straipsnio tekstą, tačiau patenka į nusikalstamos veikos sudėtį ir yra būtinas sudėties požymis, be kurio neįmanomas atitinkamos nusikalstamos veikos kvalifikavimas.“⁵ Kitaip tariant, kvalifikuojant veiką, turi būti nagrinėjama ne vien BK specialiojoje dalyje numatyta normų visuma, o baudžiamasis įstatymas bendrai.

Toliau pastebėtina, kad subjekto vertinimas nusikalstamos veikos kvalifikavimo procese nepasiriboja vien formaliu pritaikymu baudžiamosios teisės normų prie konkrečios veikos.

³ KLIMKA, Alfonsas (1970). *Nusikaltimų kvalifikavimas: mokymo priemonė studentams neakivaizdininkams*. Vilnius: Vilniaus V. Kapsuko universitetas, cituojama pagal BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 8.

⁴ BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 9.

⁵ VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 28-29.

Tinkamas veikos kvalifikavimas reiškia pritaikymą normos, kuri atitinka padarytos veikos žalą, pavojingumą, mastą. Nors šis vertinimas gali būti paremtas tam tikrais objektyviais kriterijais, kurie kartais ir nurodomi pačioje normoje (pavyzdžiui, padaryta turtinė žala), šis vertinimas gali būti remiamas ir labiau subjektyviu vidiniu įsitikinimu dėl padarytos žalos. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso⁶ (toliau – BK) 129 straipsnio 2 dalies 6 punktas numato veikos kvalifikuojantį požymį, jeigu asmuo nužudė žmogų kankindamas ar kitaip itin žiauriai. Nors tam tikri aspektai, kaip mirties trukmė, padarytų sužalojimų vieta, skaičius, gali būti nustatomi remiantis faktinėmis bylos aplinkybėmis, ši veika kvalifikuojama pagal tai, ar visa tai atitinka nurodytą požymį. Tai reiškia, kad veikos kvalifikavimui ypatingą reikšmę turi ir tokie aspektai, kaip visuomenės moralė ar situacijos vertintojo subjektyvios nuostatos. Dėl šios priežasties, nors kvalifikavimas yra apibūdinamas kaip veiksmas, kuriuo siekiama kuo tiksliau pritaikyti tam tikrą objektą prie rūšies ar kategorijos, teisės srityje tai pasižymi ir asmens subjektyvių pažiūrų bei visuomenės moralės normų pritaikymo prie konkrečios situacijos siekiant nustatyti, ar asmens padaryta veika turėtų būti griežčiau ar švelniau traktuojama. Kitaip tariant, nusikalstamų veiksmų kvalifikavimas turi ir reikšmingą subjektyvų elementą.

Tokie požymiai teisės literatūroje vadinami vertinamaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais. Vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis – tai baudžiamajame įstatyme ir jurisprudencijoje universaliais kriterijais neapibrėžtas nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio kintantis norminis turinys išgaunamas remiantis ne vien jį nustatančio įstatymo tekstu ir (ar) jurisprudencija, bet ir vertinamų faktų kontekste *ad hoc* jį interpretuojančio subjekto teisine sąmone.⁷ Vis dėlto, „<...> nors vertinamasis nusikalstamos veikos sudėties požymis, atsižvelgiant į bendrinės ir teisinės kalbos bei BK sisteminius reikalavimus, savaime reikalauja išaiškinimo, klaidinga būtų teigti, kad jis yra absoliučiai neaiškus ar neapibrėžtas. Dėl tos priežasties, kaip esminė vertinamojo požymio savybė akcentuojamas neapibrėžtumo santykinumas. Tai reiškia, kad vertinamojo požymio turinys nėra beribis, o tokio požymio aiškinimas turi iš paties baudžiamojo įstatymo kylančius „saugiklius“, kad interpretuojant nebūtų pažeidžiama požymio esmė ir specialieji baudžiamosios teisės principai.“⁸

⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.

⁷ VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 67.

⁸ VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 74.

Nusikalstamos veikos kvalifikavimo kontekste, pažymėtina, kad nors, kaip minėta, tam tikri BK nurodyti požymiai turi ir subjektyvų elementą, tai nereiškia, kad tokie elementai yra visiškai neapibrėžti. Tai leidžia padaryti išvadą, kad ir dėl šių požymių nusikalstamų veikų kvalifikavimas negali būti teisiškai nepagrįstas, paremtas tik subjektyvia byla nagrinėjančio teisininko nuomone. Nors vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai be abejo yra dinamiški ir reikšmingai priklausantys nuo konkrečių bylos faktinių aplinkybių, tai nereiškia, kad dėl šių požymių kvalifikavimo negali būti padaromos klaidos ar kad jos gali būti paremtos tik subjektyvia nuomone asmens, kuris atitinkamoje byloje turi teisę priimti teisiškai reikšmingus sprendimus.

Pažymėtina ir tai, kad, kvalifikuojant veiką, reikia nustatyti ir nusikalstamos veikos subjektyviąją pusę, konkrečiai, tyčią. Nors asmens tyčia darant nusikalstamą veiką nustatoma pagal faktines aplinkybes, jos naudojamos siekiant nustatyti asmens psichologinį ryšį su jo padaryta veika. Kitaip sakant, nors tyčia nustatoma pagal faktines aplinkybes, pačios faktinės aplinkybės nėra tokio vertinimo objektas, o tik įrankis, kuriuo siekiama nustatyti tai, ko neįmanoma tiesiogiai įžvelgti.

Atsižvelgiant į šiuos aspektus, nusikalstamų veikų kvalifikavimą galima būtų traktuoti, kaip tam tikrą kūrybinę veiklą, kurios neįmanoma atsieti nuo galutinio šio proceso tikslo, t. y. asmenybės pasmerkimo, pritaikant galutinę bausmę, kuri atitinka ne vien padarytos veikos pavojingumą, tačiau ir pačio asmens pavojingumą. Tai reiškia, kad veikos kvalifikavimas negali būti suprantamas kaip procesas, atskirtas nuo kvalifikavimo subjektų asmeninės nuomonės dėl pasekmių, kurios turėtų kilti dėl padarytos veikos. Vis dėlto, toks požiūris taip pat negali būti suabsoliutinamas atsižvelgiant į tai, kad net ir esant šioms labiau subjektyviems vertinamojo pobūdžio elementams, jie turi būti teisiškai pagrįsti.

Analizuojant nusikalstamų veikų kvalifikavimą, kaip procesą, atsiskleidžia ir tai, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimas pasireiškia tam tikru dinamiškumu. Konkrečios veikos vertinimas gali keistis viso baudžiamojo proceso eigoje dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių ar skirtingų subjektų, kurie gali nesutikti su ankstesniu veikos kvalifikavimu, įsitraukimo į procesą. Visais baudžiamojo proceso etapais veikos kvalifikavimas, kaip procesas, nesibaigia, o tai reiškia, kad šiuo atžvilgiu padaromos išvados gali keistis iki pat proceso pabaigos.

Vis dėlto, nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra tuo pačiu ir procesinis veiksmas, kurio atžvilgiu vykdomi įvairūs procesiniai veiksmai, priimami sprendimai. Taigi būtų pagrįsta šioje vietoje išskirti nusikalstamos veikos kvalifikavimą plačiąja ir siaurąja prasmėmis. Plačiąja prasme, nusikalstamos veikos kvalifikavimas suprantamas, kaip procesas, vykstantis viso baudžiamojo proceso eigoje. Siaurąja prasme, nusikalstamos veikos kvalifikavimas turėtų būti

suprantamas, kaip šios veiklos rezultatas – galutinis baudžiamajame įstatyme įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties pritaikymas prie konkrečios situacijos.

Toliau teisės literatūroje pažymima, kad nusikalstamų veikų kvalifikavimas dažnai skiriamas į oficialųjį ir neoficialųjį, pastaroji rūšis papildomai skirstoma į paprastąjį ir doktrininį⁹. Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas literatūroje apibūdinamas pagal du kriterijus – subjektą, t. y. specialų valstybės įgaliotą asmenį, turintį teisę pateikti konkrečios veikos kvalifikavimą konkrečioje byloje, ir nusikalstamos veikos kvalifikavimo juridinę reikšmę. Pažymėtina, kad literatūroje įžvelgiamos nuomonės, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimas gali būti oficialus ir tais atvejais, kai jį pateikia asmuo, kuris neturi nurodytos kompetencijos, jeigu toks kvalifikavimas yra užfiksuotas procesiniuose dokumentuose¹⁰. Pagal tai galima padaryti išvadą, kad nurodytas subjekto kriterijus nėra būtinas nustatant, ar konkrečiu atveju atliktas nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra oficialus. Vis dėlto, neoficialus kvalifikavimas, kuris yra tam tikra prasme „paverstas“ oficialiu yra iš esmės atskiras nuo tradiciškai pripažįstamo oficialaus kvalifikavimo. Subjekto kriterijus yra svarbus, kadangi jis nurodo, kokie asmenys turi teisę suteikti konkrečiam kvalifikavimui juridinę reikšmę ir, atitinkamai, kokių asmenų vertinimas sukelia procesines pasekmes. Tokių subjektų oficialaus kvalifikavimo įtvirtinimas procesiniame dokumente turi iš esmės skirtingą reikšmę ir skirtingas pasekmes negu nuomonė, kuria vėliau remiasi oficialaus kvalifikavimo subjektai. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad tiksliau būtų laikytis siauresnės reikšmės dėl oficialaus kvalifikavimo, kaip būtent valstybės įgalioto subjekto atlikto veikos kvalifikavimo, kurį jis įtvirtina procesiniame dokumente.

Neoficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas apibūdinamas, kaip nusikalstamų veikų kvalifikavimas, kuris tiesiogiai nesukuria kokių nors teisinių padarinių¹¹. Taigi ši rūšis iš esmės apima tokį kvalifikavimą, kuris neatitinka oficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo nurodytų kriterijų. Pažymėtina, kad nors ši kvalifikavimo rūšis bendrai gali būti išskiriama pagal tiesioginės juridinės reikšmės nebuvimą, konstatuoti, kad toks kvalifikavimas visiškai neturi juridinės reikšmės, negalima. Pavyzdžiui, literatūroje įžvelgiamos nuomonės ir dėl mišraus ar pusiau oficialaus kvalifikavimo, kaip neoficialaus kvalifikavimo porūšio, išskiriant

⁹ APANAVIČIUS, Martynas, PAVILIONIS, Vladas (1980). *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba, p. 13-14; BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 12-13; BIELIŪNAS, Egidijus (2004). Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos. *Jurisprudencija*, 60(52), p. 34-35.

¹⁰ BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 12.

¹¹ BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 12-13; BIELIŪNAS, Egidijus (2004). Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos. *Jurisprudencija*, 60(52), p. 35.

kvalifikavimą, kurį konkrečiose bylose duoda gynėjai, įtariamieji, kaltinamieji, nukentėjusieji, civiliniai ieškovai ir atsakovai, taip pat aukščiausiųjų teismų teisėjai ne konkrečiose bylose, bet atitinkamų teismų plenumų nutarimuose, kadangi toks kvalifikavimas turi ir oficialaus, ir neoficialaus kvalifikavimo bruožų¹². Taigi tiksliau būtų teigti, kad įvairūs neoficialaus nusikalstamų veikų kvalifikavimo atvejai turi tam tikrą juridinę reikšmę, kuri galėtų būti vertinama pagal tai, kokią įtaką jie turi oficialiam nusikalstamų veikų kvalifikavimui.

Atsižvelgiant į tai, oficialus nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir neoficialus nusikalstamų veikų kvalifikavimas galėtų būti skirstomas ne pagal juridinę reikšmę plačiąja prasme, o pagal tai, koks kvalifikavimas turi tiesioginę įtaką ir konkrečias procesines pasekmes. Pagal tokį požiūrį, neoficialus nusikalstamų veikų kvalifikavimas galėtų būti traktuojamas, kaip pagalbinis, turintis reikšmę formuojant vidinį įsitikinimą, galimai ir nusikalstamų veikų kvalifikavimo tendencijas, jeigu jis išreikštas doktrinoje.

Tokį požiūrį galėtų pagrįsti ir tam tikros nuomonės dėl nusikalstamų veikų kvalifikavimo, kaip profesinės veiklos. Pasak Egidijaus Bieliūno, nusikalstamų veikų kvalifikavimas gali būti suprantamas kaip specifinis darbas, siejamas su baudžiamąja justicija, su profesine teisininkų veiklą ir jos teisiniu reglamentavimu, tuo pačiu metu nesuabsoliutinus nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratos, kaip apsiribojančios vien tokiu apibrėžimu¹³. Kitaip tariant, pagal tokią nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratą, pagrindinis šio instituto išskyrimas nėra juridinė reikšmė, o tai, ar kvalifikavimas yra atliekamas, kaip tam tikra profesinė veikla. Šį aspektą svarbu pažymėti atsižvelgiant į nusikalstamos veikos kvalifikavimo reikšmę. Nusikalstamų veikų kvalifikavimas turi reikšmingą įtaką būtent baudžiamojo proceso kontekste. Dėl šios priežasties, vertinant nusikalstamų veikų kvalifikavimo sampratą, reikėtų atsižvelgti ir į jo reikšmę.

Kalbant apie nusikalstamų veikų kvalifikavimo reikšmę, nors šis terminas, kaip minėta, nėra įstatyme tiesiogiai naudojamas ar apibrėžiamas, vis dėlto Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 1 straipsnio 1 dalis numato, kad baudžiamojo proceso paskirtis yra „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.“¹⁴ Šioje straipsnio dalyje tinkamas įstatymo pritaikymas siejamas su galutiniais

¹² BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, p. 13

¹³ BIELIŪNAS, Egidijus (2017). Nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija. *Teisė*, 103, p. 9.

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341.

baudžiamojo proceso tikslais – kad asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. Taigi įstatymas nusikalstamų veikų tinkamą kvalifikavimą sieja ir su tinkamo teisingumo vykdymu, konkrečiai su galimybe parinkti teisingą bausmę.

Procesiniu požiūriu, nusikalstamos veikos kvalifikavimo proceso rezultatas (konkrečios veikos įvardijimas, kaip nusikalstamos, ir BK normų atitinkamas pritaikymas) sukelia įvairias pasekmes. Nustačius, kad konkrečioje situacijoje buvo padaryta nusikalstama veika, prokuroras ar ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo pradėti ikiteisminį procesą dėl padarytos veikos. Vėliau, nustatius asmenį, pateikiant jam pareiškimą dėl įtarimo ir įvardijant jį, kaip asmenį, galimai padariusį kvalifikuotą nusikalstamą veiką, gali būti papildomai atliekami tam tikri veiksmai šio asmens atžvilgiu. Pavyzdžiui, nusikalstamos veikos pavojingumas yra reikšmingas nustatant, ar būtina įtariamojo asmens atžvilgiu taikyti procesinės prievartos priemonės¹⁵. Taigi, iš esmės viso proceso metu skirtingų subjektų atliekamas kvalifikavimas turi įtakos baudžiamojo proceso eigai bei priemonių, naudojamų įtariamojo asmens atžvilgiu, mastui.

Apibendrinant visą išdėstytą, nusikalstamų veikų kvalifikavimas turi būti suprantamas siaurąja ir plačiąja prasmėmis. Plačiąja prasme, tai yra procesas, kurio metu analizuojama konkreti veika ir šios veikos reikšmingos faktinės aplinkybės, kuriomis remiantis šiai veikai pritaikoma BK numatyta nusikalstamos veikos sudėtis. Šio proceso metu ne vien atsižvelgiama į pačios veikos aplinkybes, tačiau taip pat ir į veiką padariusio asmens asmenybės bruožus, pavojingumą, tyčią. Toks kvalifikavimas gali būti skiriamas pagal tai, ar jis sukelia tam tikras procesines pasekmes, taip pat pagal subjektus, kurie atlieka tokį kvalifikavimą, ar jie turi valstybės suteiktus įgaliojimus pateikti oficialų kvalifikavimą, kuris sukelia minėtas procesines pasekmes. Siaurąja prasme, nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra šio proceso rezultatas, pateikiant galutinį vertinimą dėl konkrečios veikos. Šis veiksmas atliekamas tam, kad pasiekti galutinį tikslą – pateikti teisingą veikos kvalifikavimą, kurio pagrindu galima būtų tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą.

1.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo samprata ir santykis su teise į gynybą

Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo samprata, kaip ir kvalifikavimo, nėra pateikta įstatymuose. Vis dėlto, Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijų dėl

¹⁵ PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 97.

pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu (toliau – Rekomendacijos) 9 punkte pateikiama ši nusikalstamos veikos perkvalifikavimo sąvoka – „nusikalstamos veikos perkvalifikavimas – tai veikos, kurios kvalifikavimas jau yra įtvirtintas procesiniame dokumente, kvalifikavimo pakeitimas, pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę, sunkesnę ar tapačią pagal sunkumą nusikalstamą veiką, pritaikant kitą BK bendrosios ir (ar) specialiosios dalies straipsnį, dalį, punktą.“¹⁶ Pagal šią sąvoką, įžvelgiama, kad Rekomendacijose nusikalstamų veikų perkvalifikavimas yra suprantamas, kaip ankstesnio oficialaus nusikalstamos veikos kvalifikavimo formalus pakeitimas, įtvirtinant skirtingą oficialų nusikalstamos veikos kvalifikavimą. Tai vis dėlto yra tik poįstatyminio akto pateikta sąvoka, turinti reikšmės būtent šio poįstatyminio akto taikymui. Atsižvelgiant į tai, nusikalstamos veikos perkvalifikavimo apibrėžimo būtų tikslinga ieškoti doktrinoje.

Laurynas Pakštaitis išskiria du perkvalifikavimo apibrėžimus – formalųjį ir turiningąjį. Formalusis aspektas apibūdina perkvalifikavimą, kaip tam tikrą techninį veiksma – straipsnio ar jo dalies pakeitimą (papildymą, pašalinimą). Turiningasis aspektas apibūdina perkvalifikavimą pagal jo teisinės pasekmės, įvardijant perkvalifikavimą, kaip naujo teisinio santykio tarp asmens ir valstybės sukūrimą.¹⁷ Toks išskyrimas padeda suprasti nusikalstamos veikos perkvalifikavimo esmę, kadangi jis leidžia suprasti perkvalifikavimą ne vien kaip formalų veiksma, tačiau ir kaip procesiniu požiūriu reikšmingą sprendimą.

Pastebėtina, kad nusikalstamos veikos perkvalifikavimas turėtų būti suprantamas, priešingai nei kvalifikavimas, kaip vienkartinis procesinis veiksmas. Nusikalstamos veikos kvalifikavimas, kaip jau minėta, yra procesas – jo metu vyksta konkrečios veikos vertinimas ir BK normų pritaikymas prie veikos yra suprantamas kaip galutinis šio proceso rezultatas. Šis procesas iš esmės vyksta viso baudžiamojo proceso metu. Atsižvelgiant į tai, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas turėtų būti suprantamas kaip platesnio nusikalstamos veikos kvalifikavimo proceso rezultatas, nustatant, kad ankstesnis, pradinis kvalifikavimas neatitinka faktinių bylos aplinkybių.

Papildomai galima apibūdinti nusikalstamų veikų perkvalifikavimą, kaip kvalifikavimo proceso metu priimto neteisingo sprendimo patikslinimą. Remiantis aukščiau išdėstytais aiškinimais dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo, kaip tam tikros veikos ir su ja susijusių

¹⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. liepos 24 d. rekomendacijos Nr. I-153 „Dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo“. TAR, 2014, 10494.

¹⁷ PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 96-97.

reikšmingų faktinių aplinkybių pritaikymo prie konkretaus objekto – nusikalstamos veikos sudėties, galima būtų konstatuoti, kad nusikalstamos veikos perkvalifikavimas yra veiksmas, atliekamas siekiant pašalinti neatitiktį tarp veikos ir neteisingai šiai veikai priskirtos nusikalstamos veikos sudėties.

Tuo pačiu metu, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas turėtų būti suprantamas, kaip oficialus, procesinis veiksmas. Priešingai nei nusikalstamos veikos kvalifikavimas, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas yra atliekamas būtent atitinkamo valstybės įgaliojoto subjekto. Kitaip tariant, nusikalstamos veikos perkvalifikavimo esmė yra kito pateikto oficialaus kvalifikavimo pakeitimas, kam yra reikalingas atskiras procesinis sprendimas, kurio priėmimui yra būtini specialūs įgaliojimai.

Literatūroje nusikalstamos veikos perkvalifikavimas dažnai išskiriamas pagal tai, ar veika perkvalifikuojama į švelnesnę veiką, ar į sunkesnę¹⁸. Vertinimas, ar veika perkvalifikuota į sunkesnę ar švelnesnę veiką, iš esmės priklauso nuo valstybės teisės sistemos, baudžiamojo įstatymo ir baudžiamojo proceso ypatumų, tačiau šį išskyrimą svarbu pabrėžti, kadangi veikos sunkumas turi procesinių pasekmių – ir tyrimas, ir kaltinamojo (įtariamąjo) veiksmas bei procesinės galimybės gali keistis atsižvelgiant į tai, ar veika perkvalifikuota į švelnesnę ar sunkesnę veiką.

Šioje vietoje pabrėžtina, kad nusikalstamos veikos perkvalifikavimo pagrindai gali būti skirtingi. Formaliai nusikalstamos veikos perkvalifikavimo pagrindas – neteisingas ankstesnis veikos oficialus kvalifikavimas, tačiau priežastys, lėmusios tokį rezultatą, gali skirtis atsižvelgiant į tai, koks yra proceso etapas, bylos sudėtingumas, kokia yra bylos apimtis.

Ikiteisminiame tyrime nusikalstamos veikos perkvalifikavimas yra pakankamai natūralus ir iš esmės lemiamas šio proceso etapo tikslų¹⁹. Kadangi šiame etape yra nuolat renkami nauji duomenys, kurie turi reikšmę nustatant veikos aplinkybes, pavojingumą, asmens tyčią, kaltę, asmenybės bruožus, pakankamai dažnai gali prireikti veikos pradinį kvalifikavimą, kurio pagrindu buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas, pakeisti. Tuo tarpu teisminio bylos nagrinėjimo stadijoje, toks veiksmas turėtų būti labiau išimtinis, kadangi ikiteisminio tyrimo tikslas yra tinkamai paruošti bylą teisminiam nagrinėjimui. Taigi šioje stadijoje vienintelės priežastys perkvalifikavimui būtų prokuroro netinkamas baudžiamojo įstatymo pritaikymas arba papildomi duomenys, kurie buvo surinkti teisminio bylos nagrinėjimo metu.

¹⁸ PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 97-98; GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), p. 95-98.

¹⁹ PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 98.

Bylos sudėtingumas gali taip pat lemti nusikalstamos veikos perkvalifikavimą dėl kelių priežasčių. Paprastose bylose pradinis nusikalstamos veikos kvalifikavimas, kurio pagrindu yra pradėtas ikiteisminis tyrimas, gali būti tikslus, taigi veikos perkvalifikuoti net ikiteisminio tyrimo stadijoje nereikia. Tuo tarpu sudėtingoje byloje gali kilti būtinybė teismo nagrinėjimo stadijoje ištirti papildomų duomenų, taip pat yra didesnė tikimybė, kad kaltinamajame akte pateiktas veikos kvalifikavimas yra netinkamas. Kadangi bylos apimtis iš esmės yra susijusi su bylos sudėtingumu, tai tie patys reiškiniai šioje vietoje irgi gali pasireikšti. Reikėtų pažymėti ir tai, kad esant didelei bylos apimčiai, taip pat kyla tikimybė, kad tyrimo eigoje bus atskleistos aplinkybės, turinčios reikšmės nusikalstamos veikos kvalifikavimui, kad bus nepagrįstai neatsižvelgta į tam tikrus reikšmingus duomenis nusikalstamos veikos kvalifikavimo subjektui vertinant veiką.

Atsižvelgiant į tai, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas turi būti suprantamas, kaip dažnai neišvengiamas ir būtinas. Šis institutas leidžia baudžiamojo proceso metu tinkamai koreguoti bylos nagrinėjimo ribas ir įgyvendinti tame proceso etape būtinus sprendimus. Išaiškėjus, kad veika turi būti perkvalifikuojama į sunkesnę ar į lengvesnę, subjektų veiksmai turi atitinkamai kisti, o ne būti ribojami neteisingo pradinio teisinio vertinimo.

Kaip jau buvo minėta, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas turi tiesioginę įtaką kaltinamojo (įtariamojo) asmens teisėms. Pakeičiant nusikalstamos veikos kvalifikavimą, keičiasi bylos nagrinėjimo ribos, kas gali turėti įtakos, be kita ko, priimamiems procesiniams sprendimams, gynybos strategijai. Taigi šioje vietoje atsiranda skirtingų vertybių pusiausvyra tarp kaltinamojo (įtariamojo) teisių, susijusių su tinkamu procesu, ir būtinybės užtikrinti, kad veika būtų teisingai kvalifikuota. Nors pastarasis aspektas iš esmės yra susijęs su pirmuoju, vis dėlto beribis bylos nagrinėjimo ribų keitimas gali savaime reikšti esminį proceso pažeidimą.

Tam, kad būtų galima labiau suprasti perkvalifikavimo instituto reikšmę kaltinamųjų ar įtariamųjų teisėms, reikėtų atsižvelgti į teisę į tinkamą procesą. Ši teisė yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnyje, kuriame nurodyta, kad „Asmuo, kaltinamas padaręs nusikaltimą, turi teisę, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas ir bešališkas teismas.“²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, aiškindamas šią teisę, yra nurodęs, kad „<...> iš Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalies, teisinės valstybės principo kylanti asmens teisė į tinkamą teismo procesą, kuris yra būtina sąlyga bylai teisingai išspręsti, reiškia tai, kad baudžiamajame procese teisme turi būti paisoma proceso aiškumo, proceso dalyvių

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.

lygiateisiškumo, jų dalyvavimo įrodinėjimo procese, jų teisės turėti vertėją, rungimosi ir kitų principų, idant būtų išsamiai, objektyviai, nešališkai ištirtos nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės ir būtų priimtas teisingas sprendimas baudžiamojoje byloje.“²¹

Taigi teisė į tinkamą procesą, be kita ko, reikalauja, kad asmuo turėtų galimybę aktyviai dalyvauti procese ir kad jam procesas būtų aiškus. Nusikalstamos veikos perkvalifikavimo instituto kontekste pažymėtina, kad būtent šioje vietoje perkvalifikavimas gali sukelti grėsmę. Asmuo negali pilnavertiškai dalyvauti procese, atsikirsti į pareikštus kaltinimus, pasisakyti dėl jų, suderinti gynybinę poziciją, jeigu jam nėra iš anksto informuota apie bylos rėmus.

Šiuo atžvilgiu Europos Žmogaus Teisių Teismas byloje *Pélissier ir Sassi prieš Prancūziją*, pasisakydamas dėl Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos²² (toliau – ir Konvencija) 6 straipsnio 3 dalyje įtvirtintų procesinių garantijų, nurodo, kad šiame straipsnyje įtvirtinta asmens teisė būti informuotam apie pareikštus kaltinimus yra susijusi su šiame straipsnyje įtvirtinta kaltinamojo asmens teise pasiruošti gynybai, kad pirmoji teisė turėtų būti vertinama būtent pastarosios atžvilgiu.²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas dėl teisės į gynybą yra pažymėjęs, kad „<...> asmens teisė į gynybą suponuoja tai, kad jam įstatymu turi būti užtikrinta pakankamai procesinių priemonių gintis nuo pareikšto kaltinimo bei galimybės jomis pasinaudoti.“²⁴ Pastarasis aspektas (kaltinamojo galimybė pasinaudoti procesinėmis priemonėmis) šioje vietoje turi ypatingos reikšmės, kadangi tinkamas pasinaudojimas įstatymo suteiktų procesinių garantijų galimas tik kai asmeniui yra aiški pareikštų kaltinimų esmė.

Pažymėtina, kad šie aspektai yra dažniausiai aptariami teismo bylos nagrinėjimo kontekste, tačiau ikiteisminio tyrimo metu veikos perkvalifikavimas taip pat gali būti reikšmingas. Kaip buvo minėta anksčiau, veikos kvalifikavimas gali būti reikšmingas priimamų procesinių sprendimų atžvilgiu. Tuo pačiu metu, tyrimo eiga, mastas, procesinių veiksmų atlikimų skuba priklauso nuo konkretaus nusikalstamos veikos kvalifikavimo. Pavyzdžiui, kaip nurodo Laurynas Pakštaitis, „Nuo veikos sunkumo priklauso būsimi teisiniai padariniai, tyrimo galimybės. Atitinkamai, kai kuriais atvejais tai gali nulemti tyrimo trukmę – jei įtarimai švelnėja, kaltininkas gali prisipažinti ir tikėtis įstatymo lengvatų (pavyzdžiui, atleidimo nuo atsakomybės susitaikius ar pagal laidavimą). Bet koks greitas procesas yra naudingas valstybei, nes taupomos lėšos ir pareigūnų darbas (galimybių resursas, laikas,

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

²² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 15 (1950). TAR, 2022, 2432.

²³ *Pélissier and Sassi v. France* [ECHR], No. 25444/94, [25-03-1999]. ECLI:CE:ECHR:1999:0325JUD002544494

²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 80-2423.

sąnaudos). Iš kitos pusės – perkvalifikavimas pagal sunkesnę baudžiamąją įstatymą sukuria pagrindus griežtesnei atsakomybei, griežtesnei procesinei prievartai, atitinkamai keičiasi proporcingumo reikalavimai tyrimo metu, daugiau reikšmės tenka įtariamajo, kaltinamojo teisėms.²⁵ Vis dėlto, ikiteisminio tyrimo metu nusikalstamos veikos perkvalifikavimas dažnai yra neišvengiamas, kadangi pradžioje yra neįmanoma turėti visų reikšmingų duomenų, kad pateikti tikslų veikos kvalifikavimą. Taigi ikiteisminio tyrimo metu nusikalstamos veikos perkvalifikavimas tam tikra prasme yra objektyviai pagrįstas. Tuo tarpu, nusikalstamos veikos kvalifikavimo keitimas teismo nagrinėjimo metu turėtų būti labiau išimtinis veiksmas. Taip pat, teisme kvalifikavimo keitimas turi daug svarbesnę procesinę reikšmę, kadangi tik teismas gali paskirti bausmę inkriminuotos veikos atžvilgiu.

Taigi nusikalstamų veikų perkvalifikavimas gali būti suprantamas, kaip tam tikras oficialus procesinis veiksmas, kurio metu ankstesnis veikos kvalifikavimas yra pakeičiamas nauju, tikslesniu veikos kvalifikavimu. Jis turi būti suprantamas ne vien formaliai, tačiau ir turinio prasme, kaip procesine prasme reikšmingas sprendimas, kuris sukuria naują teisinį santykį tarp asmens ir valstybės. Tai yra nusikalstamos veikos kvalifikavimo proceso rezultatas, kurį gali lemti naujų faktinių aplinkybių atskleidimas ar baudžiamojo įstatymo pritaikymo klaida, ir, atsižvelgiant į tai, gali būti suprantamas kaip neteisingo sprendimo patikslinimas, pašalinant teisinį vertinimą, neatitinkantį padarytos veikos. Šis procesinis veiksmas turi įtakos kaltinamojo (įtariamajo) asmens procesinėms teisėms, būtent jo procesinėms teisėms, susijusioms su teise į gynybą. Nusikalstamos veikos perkvalifikavimas šioms teisėms gali turėti neigiamos įtakos visuose proceso etapuose, tačiau teismo proceso metu jis įgyja didesnę reikšmę. Atitinkamai, jis turėtų šioje proceso stadijoje būti išimtinis.

²⁵ PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 97.

2. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMAS LIETUVOJE

2.1. Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu

Prieš pasisakant dėl nusikalstamų veikų perkvalifikavimo nuostatų Lietuvoje, reikėtų atsižvelgti ir į Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatos šio instituto atžvilgiu turi ypatingos reikšmės vertinant Lietuvoje galiojančių normų turinį bei tai, ar jos pažeidžia pamatines baudžiamojo proceso teises, kaip jos suprantamos pagal Konvenciją.

Viena iš pamatinių bylų nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu yra *Pélissier ir Sassi prieš Prancūziją*²⁶, kuri jau anksčiau buvo šiek tiek aptarta. Ši byla nustatė pagrindines taisykles dėl nusikalstamų veikų perkvalifikavimo vertinant, ar nebuvo pažeista kaltinamojo teisė į teisingą procesą, t. y. jo teisė būti informuotam apie pareikštus kaltinimus bei jo teisė pasiruošti gynybai. Šioje byloje kaltinamasis buvo nuteistas dėl bendrininkavimo nusikalstamame bankrote, nors jam pareikšti buvo tik dėl nusikalstamo bankroto, t. y. dėl to, kad jis atliko vykdytojo vaidmenį šios veikos atžvilgiu. Veikos kvalifikavimas buvo pakeistas apeliacinės instancijos teisme, apie tokią galimybę pareiškėjams neinformavus.

Šioje byloje Prancūzijos vyriausybė teigė, kad nors bendrininkavimo įrodinėjimas pasireiškia trijų atskirų bendrininkavimo požymių įrodinėjimu, ši sąvoka iš tikrųjų nėra savarankiška ir teismai ją taiko labai lanksčiai. Tokią praktiką pagrindė tai, kad praktikoje buvo susiduriama su tam tikrais sunkumais vertinant, ar visi kaltinamieji veikė bendrai (t. y. visi atliko vykdytojo vaidmenį), ar kai kurie iš jų atliko padėjėjo vaidmenį. Tokia situacija atsirado dėl įstatyminio reguliavimo trūkumų, dėl kurių padėjimas tam tikrais atvejais buvo prilyginamas vykdymui. Kitaip tariant, bendrininkavimas buvo glaustai susijęs su pareikštu kaltinimu. Taip pat Prancūzijos vyriausybė nurodė, kad pareiškėjai turėjo suprasti, jog jiems gali būti inkriminuojamas padėjėjo vaidmuo. Apie tokią galimybę jiems buvo informuota ikiteisminio tyrimo metu, nors galutiniam kaltinime tokio požymio nebeliko, taip pat civilinis ieškovas prieš apeliacinės instancijos teismo posėdžius nurodė, kad toks veikos kvalifikavimas būtų tikslesnis.

²⁶ *Pélissier and Sassi v. France* [ECHR], No. 25444/94, [25-03-1999]. ECLI:CE:ECHR:1999:0325JUD002544494

EŽTT iš pradžių pabrėžė, kad pagal nutartį, kuria byla buvo perduota nagrinėti teisme, vienintelis pateiktas kaltinimas buvo tik dėl nusikalstamo bankroto, tyrimas buvo atitinkamai atliekamas tik dėl šios veikos. Pareiškėjams nebuvo pateiktas kaltinimas dėl padėjimo ir apeliacinės instancijos teisme. Prieš apeliacinės instancijos teismo posėdį, šis klausimas buvo iškeltas civilinio ieškovo pateiktame pareiškingame, kuris buvo įkeltas į teismo registrą, tačiau apie šį pareiškimą nebuvo tinkamai informuoti pareiškėjai. Tai, kad civilinio ieškovo pareiškimas buvo įkeltas į teismo registrą, nesudaro pagrindo konstatuoti, kad Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies a punkto reikalavimai buvo patenkinti. Taip pat, nors pareiškėjai nurodė, kad jie žinojo, jog civilinis ieškovas pareiškė argumentus dėl padėjėjo vaidmens inkriminavo, nei apeliacinės instancijos teismo teisėjai, nei prokuroras apie tokią galimybę nekalbėjo posėdžio metu. Atsižvelgiant į visa tai, EŽTT konstatavo, kad nėra pagrindo teigti, jog pareiškėjai žinojo apie galimą veikos perkvalifikavimą galimybę apeliacinės instancijos proceso metu.

Dėl Prancūzijos vyriausybės pateiktų argumentų, susijusių su bendrininkavimo reguliavimo ypatumais Prancūzijos teisėje, EŽTT nurodė, jog padėjėjo vaidmuo ir vykdytojo vaidmuo pagal Prancūzijos teisę reikšmingai skyrėsi. Siekiant įrodyti, kad asmuo atliko padėjėjo vaidmenį, turi būti papildomai įrodoma aplinkybė, kad asmuo atliko vieną iš baudžiamajame įstatyme nurodytų veiksmų, priskiriamų šiam vaidmeniui, taip pat turi būti įrodomas papildomas tyčios elementas – kad asmuo žinojo, jog jis padėjo vykdyti nusikalstamą veiką. EŽTT šiuo atžvilgiu pažymėjo, kad teismas neturi vertinti gynybos argumentų, kuriais ji būtų galėjusi remtis, pagrįstumo. Užtenka nustatyti tik tai, kad gynyba skirtąsi, jeigu kaltinamajam būtų tinkamai informuota apie galimą veikos perkvalifikavimą. Šiuo atveju, jeigu pareiškėjams būtų inkriminuotas padėjėjo vaidmuo, 1) jie galėtų įtikinti teismą, kad jie neatliko veiksmų, kurie pagal baudžiamąjį įstatymą pripažįstami padėjimu; 2) tokiu atveju, jeigu vis dėlto būtų pripažinta, kad jie atliko padėjėjo veiksmus, jie papildomai galėtų įrodinėti tai, jog jie nežinojo, kad prisidėjo prie nusikalstamos veikos vykdymo.

Taigi pagal šią bylą, esminės reikšmės turi tai, ar gynyba būtų skirtinga jeigu būtų tinkamai kaltinamajam informuota apie pareikštus kaltinimus. Toks vertinimas priklauso ne nuo gynybos argumentų pagrįstumo, tačiau nuo to, ar atsiranda nauji nusikalstamos veikos požymiai, kurių egzistavimą galėtų ginčyti gynyba. Toks išaiškinimas buvo papildytas byloje *De Salvador Torres prieš Ispaniją*²⁷, kurioje EŽTT nurodė, kad Ispanijos Aukščiausiojo Teismo veikos perkvalifikavimas iš paprasto turto pasisavinimo į turto pasisavinimą su kvalifikuojančiu požymiu – pasinaudojimu savo pareigų viešuoju pobūdžiu – nepažeidė

²⁷ *De Salvador Torres v. Spain* [ECHR], No. 21525/93, [24-10-1996]. ECLI:CE:ECHR:1996:1024JUD002152593

Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies nuostatų, kadangi pradinis veikos kvalifikavimas, valstybės lėšų pasisavinimas, dėl kurio vyko visas baudžiamasis procesas, apėmė visus turto pasisavinimo su nurodytu kvalifikuojančiu požymiu požymius.

Tačiau net ir esant pažeidimui šiuo atžvilgiu, EŽTT jurisprudencijoje pažymima, kad turi būti atsižvelgiama į visą procesą konstatuojant Konvencijos pažeidimą, įskaitant ir aukštesnių teismų instancijų procesus. Būtent byloje *Dallos prieš Vengriją*²⁸ EŽTT nurodė, kad nors pareiškėjas nebuvo tinkamai informuotas, Vengrijos Aukščiausiasis Teismas turėjo galimybę peržiūrėti bylą, išklausti proceso dalyvių nuomonę. Tai, kad Vengrijos Aukščiausiasis Teismas galėjo pakeisti apkaltinamąjį nuosprendį į išteisinamąjį, t. y. išspręsti bylą iš esmės, turėjo esminę reikšmę sprendžiant tai, ar šioje byloje buvo padarytas pažeidimas. Nors Vengrijos Aukščiausiasis Teismas paliko galioti apkaltinamąjį nuosprendį, tai, kad jis turėjo galimybę peržiūrėti bylą ir priimti kitą sprendimą, sąlygojo EŽTT išvadą, jog kaltinamojo teisė būti informuotam apie pareikštus klausimus bei jo teisė pasirošti gynybai nebuvo pažeistos.

Analogiškas išaiškinimas buvo pateiktas byloje *Sipavičius prieš Lietuvą*²⁹. Šioje byloje Lietuvos apeliacinis teismas bei Lietuvos Aukščiausiasis Teismas peržiūrėjo bylą, kurioje pirmosios instancijos teismas perkvalifikavo veiką iš piktnaudžiavimo tarnyba pagal Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamojo kodekso³⁰ 285 straipsnį į tarnybos pareigų neatlikimą pagal šio kodekso 288 straipsnį. Nors EŽTT konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nepranešė apie galimą veikos kvalifikavimo pakeitimą ir tai apsunkino pareiškėjo galimybę gintis, vis dėlto pareiškėjas turėjo galimybę ginčyti pirmosios instancijos teismo sprendimą teisės ir fakto atžvilgiu Lietuvos apeliaciniame teisme, kuris turėjo galimybę išteisinti pareiškėją ir kuriame buvo suteikta teisė pareiškėjui gintis nuo ginčijamo veikos kvalifikavimo.

Atsižvelgiant į tai, svarbu nustatyti ne vien tai, ar nebuvo kaltinamajam tinkamai pranešta, tačiau taip pat svarbu atsižvelgti į tai, ar bent vienoje aukštesnėje instancijoje kaltinamasis turėjo galimybę ginčyti pakeistą kvalifikavimą fakto ir teisės atžvilgiu bei ar aukštesnės instancijos teismas turėjo galimybę išspręsti bylą iš esmės. Kitaip tariant, nors ir buvo pakenkta kaltinamojo teisei į gynybą vienoje teismo instancijoje, jeigu jis turi galimybę apginčyti nuosprendį ir pateikti gynybinę poziciją bent vienoje aukštesnėje instancijoje, kuris turi

²⁸ *Dallos v. Hungary* [ECHR], No. 29082/95, [01-03-2001]. ECLI:CE:ECHR:2001:0301JUD002908295

²⁹ *Sipavičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 49093/99, [2002-02-21]. ECLI:CE:ECHR:2002:0221JUD004909399

³⁰ Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18-147.

galimybę pakeisti nuosprendį faktų ir teisės atžvilgiu, Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies pažeidimas nėra konstatuojamas.

Apibendrinant išdėstytą EŽTT jurisprudenciją, teigtina, kad Konvencijos pažeidimas yra konstatuojamas, kai kaltinamajam nėra tinkamai informuojama apie galimą veikos kvalifikavimo pakeitimą. Vertinant, ar kaltinamajam turi būti pranešta apie galimą veikos perkvalifikavimą, atsižvelgiama į tai, ar gynyba skirtusi tinkamai pranešus apie tokią galimybę. Vis dėlto, Konvencijos pažeidimas nėra konstatuojamas tais atvejais, kai aukštesnės instancijos teismas peržiūri ir išsprendžia bylą iš esmės fakto ir teisės klausimais, tarp kitko ir dėl pakeistų kvalifikavimo ir (ar) esminių faktinių aplinkybių, kadangi tokiu atveju gynybai buvo suteikta galimybė ginčyti pakeistus kaltinimo aspektus.

2.2. BPK 255 ir 256 straipsnių reguliavimo raida Lietuvoje

Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo instituto raida Lietuvoje galėtų būti analizuojama nuo Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso įsigaliojimo, nagrinėjant nusikalstamos veikos perkvalifikavimo procedūrą įtvirtinančias teisės normas, t. y. BPK 255 ir 256 straipsnius. BPK 256 straipsnio 1 dalis šiuo metu nurodė, kad teismas „<...> gavęs prokuroro, privataus kaltintojo ar nukentėjusiojo rašytinį prašymą kaltinamojo nusikalstamą veiką kvalifikuoti pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba kaltinamajame akte išdėstytas faktines aplinkybes pakeisti iš esmės skirtingomis, apie tai praneša kaltinamajam.“³¹ Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta papildoma pareiga pranešti kaltinamajam ir jo gynėjui apie teisę prašyti pertraukos pasiruošti gynybai. Pagaliau, šio straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad šios taisyklės netaikomos, „<...> kai kaltinamojo nusikalstama veika perkvalifikuojama pagal baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnę nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu iš esmės nesikeičia faktinės nusikalstamos veikos aplinkybės.“

Ši įstatyminė norma tam tikru atžvilgiu pagal turinį ženkliai nesiskiria nuo šiuolaikinės. Pavyzdžiui, pradžioje buvo skirtingas straipsnio pavadinimas – „Kaltinimo keitimas teisme“. Straipsnio pavadinimo pakeitimas šioje vietoje turėtų būti suprantamas, kaip labiau simbolinis, paliekant kaltinimą ir jo keitimą būtent prokuroro diskrecijai, tačiau pažymėtina, kad kasacinio

³¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341. (2003 m. gegužės 1 d. redakcija)

teismo praktikoje toliau plačiai vartojama būtent kaltinimo keitimo sąvoka³², kas leidžia padaryti išvadą, kad praktikoje šis straipsnio pavadinimo pakeitimas esminės reikšmės neturi.

Vis dėlto, įžvelgiamas ir tam tikras reikšmingas skirtumas, t. y. būtent sunkesnio ir lengvesnio nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo išskyrimas. Jeigu veika perkvalifikuojama į lengvesnį nusikaltimą, šios taisyklės, užtikrinančios asmens teisę į gynybą, netaikomos.³³ Mindaugas Girdauskas nurodo, kad pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, inkriminuojamos veikos kvalifikavimas keičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pavyzdžiui, kai: 1) veika perkvalifikuojama pagal BK Specialiosios dalies straipsnį (straipsnio dalį), kuriame įtvirtinta sankcija nustato griežtesnę bausmę, pavyzdžiui, didesnę maksimalią laisvės atėmimo bausmę; 2) pritaikomas papildomas BK Specialiosios dalies straipsnis (straipsnio dalis); 3) pašalinamas kvalifikavimas pagal BK bendrosios dalies straipsnį, lengvinantį kaltininko teisinę padėtį; 4) tęstinė nusikalstama veika perkvalifikuojama į pavienės nusikalstamos veikos (sudarantią realiąją sutaptį); 5) tam tikrais atvejais keičiamas veikos kvalifikavimas pagal BK bendrosios dalies nuostatas.³⁴

Veikos kvalifikavimas keičiamas pritaikant baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pavyzdžiui, kai: 1) veika perkvalifikuojama pagal BK specialiosios dalies straipsnį (straipsnio dalį), kuriame įtvirtinta sankcija nustato švelnesnę bausmę, pavyzdžiui, mažesnę maksimalią laisvės atėmimo bausmę, tik švelnesnės bausmės rūšis, tokią pačią maksimalią laisvės atėmimo bausmę, tačiau taip pat – alternatyvias švelnesnės bausmės rūšis, be galimybės taikyti tam tikrą papildomą bausmę; 2) keičiant kvalifikavimą pritaikomas BK bendrosios dalies straipsnis (jo dalis), lengvinantis kaltininko teisinę padėtį; 3) perkvalifikuojant inkriminuojamas pavienės nusikalstamos veikos (sudarantią realiąją sutaptį) į tęstinę nusikalstamą veiką.³⁵

Taigi įstatymas šiuo metu suteikė šiam teismų praktikos išplėtotam kriterijui ypatingai svarbią reikšmę, kadangi būtent tai, ar nusikalstama veika yra laikoma lengvesnė ar sunkesnė, turi esminę reikšmę nustatant, ar kaltinamajam turi būti pranešama apie galimą nusikalstamos veikos perkvalifikavimą.

³² pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-813/2025, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019

³³ GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), p. 94.

³⁴ GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), p. 95-96.

³⁵ GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), p. 96.

Taip pat pažymėtina, kad šiuo metu šiame straipsnyje nėra numatyta teismo teisė savo iniciatyva pakeisti kaltinimą, tačiau kadangi tuometiniame BPK 256 straipsnyje nurodytos taisyklės netaikomos veiką perkvalifikavus į lengvesnį nusikaltimą, jeigu faktinės aplinkybės nekeičiamos iš esmės, atitinkamai teismas galėjo savo iniciatyva pakeisti veikos kvalifikavimą į lengvesnio nusikaltimo. Tačiau, jeigu teismas įžvelgė tam tikrą kvalifikavimo ar esminių faktinių aplinkybių netikslumą, prokurorui ar nukentėjusiajam nepateikus prašymo, teismas neturėjo įgaliojimų pakeisti kaltinimą.

Kalbant apie nusikalstamų veikų perkvalifikavimą, svarbus yra ir BPK 255 straipsnis. BPK 255 straipsnio 2 dalyje buvo nustatyta, kad „Kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį sunkesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, arba dėl nusikalstamos veikos, kurios faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo kaltinamajame akte išdėstytyjų, jeigu apie tokią galimybę teisiama jame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta.“³⁶ Taigi ši straipsnio dalis, aiškinant ją kartu su BPK 256 straipsniu, nurodo pasekmes, kurios atsiranda, jeigu asmeniui nėra tinkamai pranešta apie galimą kvalifikavimo keitimą arba esminių faktinių aplinkybių keitimą BPK 256 straipsnio nustatyta tvarka, t. y. nesant tinkamo pranešimo, teismas neturi galimybės nuteisti asmens pagal kitą baudžiamąjį įstatymą.

Pirmi reikšmingi pakeitimai įvyko jau 2007 metais, kai BPK 256 straipsnis buvo išdėstytas nauja redakcija, pakeičiant straipsnio pavadinimą ir tam tikrais būdais pakeičiant anksčiau nurodytas taisykles.³⁷ Pirma, nauja straipsnio redakcija nurodo terminą – rašytinis prašymas dėl kaltinime nurodytos veikos kvalifikavimo pakeitimo ar esminių faktinių aplinkybių pakeitimo turi būti pateiktas iki įrodymų tyrimo pabaigos. Taip pat, šioje redakcijoje įtvirtinama nuostata, kad teismas gali savo iniciatyva pranešti apie tai, jog veika gali būti kvalifikuojama į sunkesnę nusikalstamą veiką, jeigu yra pagrindas manyti, kad veikos kvalifikavimas bus pakeistas, tačiau analogiška nuostata šioje redakcijoje nėra įtvirtinta dėl esminių faktinių aplinkybių pakeitimo, pagal ką galima padaryti išvadą, kad teismas savo iniciatyva galėjo pakeisti tik veikos kvalifikavimą, tačiau ne esmines faktines aplinkybes.

Reikšmingiausia raida šių straipsnių atžvilgiu įvyko 2013 metais, kai Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 255 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d. redakcija), 256 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 4 dalies (2007 m. birželio

³⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341. (2003 m. gegužės 1 d. redakcija)

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341. (2007 m. liepos 1 d. redakcija)

28 d., 2011 m. gruodžio 22 d. redakcijos), 320 straipsnio 3 dalies, 326 straipsnio 1 dalies (2007 m. birželio 28 d. redakcija) 4 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai³⁸. Šiame nutarime iš esmės buvo pripažinta, kad BPK 255 ir 256 straipsnių nuostatos prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, kadangi 1) jos nenustato, kad kaltinamasis negali būti nuteistas pagal kitą baudžiamąjį įstatymą, numatantį lengvesnį nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, kuriame nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme, jeigu apie tokią galimybę teisiame posėdyje jam iš anksto nebuvo pranešta; 2) jos nenustato, jog teismas savo iniciatyva kaltinime nurodytos veikos faktines aplinkybes gali pakeisti iš esmės skirtingomis.³⁹

Dėl pirmo aspekto, Konstitucinis Teismas iš pradžių nurodo, kad nurodytas perkvalifikavimo pobūdis gali būti dvejopas: 1) teismo taikomo baudžiamojo įstatymo nustatytų nusikalstamos veikos požymių visuma yra kaltinamajame akte nurodyto baudžiamojo įstatymo nustatytų požymių visumos dalis; 2) teismo taikomame baudžiamajame įstatyme nustatyti kitokie ar nauji nusikalstamos veikos požymiai ar kitos veikos kvalifikavimui reikšmingos aplinkybės, palyginti su nustatytosiomis kaltinamajame akte nurodytame baudžiamajame įstatyme. Tik antruoju atveju kaltinamajam turi būti teisiame posėdyje iš anksto pranešta. „Nors tokiu atveju kaltinamasis žino, kuo yra kaltinamas, turi galimybę gintis nuo kaltinimo (ginčyti tiek nusikalstamos veikos faktines aplinkybes, tiek atskirus baudžiamajame įstatyme nustatytus teisinius požymius, tiek jų visumą), tačiau jis neprivalo numatyti, kad atskiri baudžiamajame įstatyme nustatyti nusikalstamos veikos požymiai gali būti pakeisti kitokiais arba kad gali būti nustatyti nauji požymiai. Žinodamas tokią galimybę, kaltinamasis galėtų kitaip organizuoti savo gynybą.“⁴⁰

Antra, Konstitucinis Teismas nurodo, kad BPK reguliavimas, kuris nenumato galimybės teismui savo iniciatyva pakeisti esminių faktinių bylos aplinkybių, prieštarauja Konstitucijai, kadangi „<...> gali susidaryti tokia situacija, kad teismo posėdžio metu paaiškėja, jog veikos faktinės aplinkybės nustatytos klaidingai, tačiau nei prokuroras <...>, nei nukentėjusysis į tai nereaguoja ir neprašo kaltinime nurodytos veikos faktinių aplinkybių, t. y. nusikalstamos veikos padarymo vietos, laiko, būdo, padarinių ir kitų svarbių aplinkybių, pakeisti iš esmės skirtingomis. Tokiu atveju teismas negalėtų savo iniciatyva pakeisti inkriminuojamos veikos faktinių aplinkybių iš esmės skirtingomis. <...> Toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas,

³⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

³⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

⁴⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

pažeidžiant Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalį, konstitucinius teisinės valstybės, teisingumo principus, bylos sprendimą, taigi ir teisingumo įgyvendinimą, lemti ne teismo atliktam reikšmingų duomenų (įrodymų) įvertinimui, bet nagrinėjimo teisme dalyvių nuomonei.“ Taip pat šioje vietoje Konstitucinis Teismas pažymi, jog „Teismui nustačius, kad asmuo padarė kaltinime nurodytą nusikalstamą veiką, tačiau iš esmės kitomis esminėmis faktinėmis aplinkybėmis, pagal BPK 256 straipsnio 1 dalyje (2007 m. birželio 28 d. redakcija) nustatytą teisinį reguliavimą jis neturi įgaliojimų savo iniciatyva šias faktines aplinkybes pakeisti, pripažinti šį asmenį kaltu padarius nusikalstamą veiką ir, esant pagrindui, paskirti jam teisingą bausmę. Toks teisinis reguliavimas sudaro prielaidas, pažeidžiant Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą, išteisinti kaltą padarius nusikalstamą veiką asmenį arba paskirti jam neteisingą bausmę.“⁴¹

Taigi šioje vietoje esminės reikšmės turi tai, kad teismas negali savo ruožtu pakeisti esminių faktinių aplinkybių, dėl ko jis gali būti priverstas išteisinti žmogų, kuris padarė nusikalstamą veiką, arba paskirti jam neteisingą bausmę, kadangi ji skiriama pagal neteisingas faktines aplinkybes. Konstitucinis Teismas nurodo, kad įstatymas, kuris neleidžia teismams priimti teisingo sprendimo, t. y. tokio, kuriame visos nurodytos aplinkybės atitinka realias bylos faktines aplinkybes, prieštarauja Konstitucijai.

Šioje byloje taip pat buvo nagrinėjamas klausimas dėl apeliacinės instancijos teismo įgaliojimų keisti esmines faktines bylos aplinkybes. Pareiškėjas Vilniaus apygardos teismas šioje byloje išreiškė abejonių dėl tokio reguliavimo, pagal kurį apeliacinės instancijos teismas gali pakeisti esmines faktines aplinkybes patenkinus proceso dalyvių prašymus, kadangi proceso dalyviai neturi galimybės apskusti tokio esminių faktinių aplinkybių vertinimo. Apeliacinės instancijos teismas tokiu atveju tampa vienintele, galutine ir neskundžiama instancija faktų nustatymo klausimu. Vis dėlto, Konstitucinis Teismas pažymi, kad apeliacinės instancijos teismo sprendimai dėl faktinių aplinkybių pakeitimo gali būti skundžiami kasaciniam teismui, kaip esminiai BPK pažeidimai. Taip pat Konstitucinis Teismas nurodo, kad pakeisdamas esmines faktines aplinkybes, apeliacinės instancijos teismas šalina pirmosios instancijos teismo padarytas klaidas, neleidžia vykdyti neteisingumo ir taip apsaugo asmens bei visuomenės teises ir teisėtus interesus, o tai atitinka konstitucinę bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtį, taip pat ir iš bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos sampratos kylančią reikalavimą, kad bet kurį pirmosios instancijos teismo baigiamąjį

⁴¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

aktą būtų galima nustatyta tvarka apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui.⁴²

Atsižvelgiant į šį Konstitucinio Teismo nutarimą, atitinkamai buvo pakeistas BPK reguliavimas ir naujai išdėstytas BPK 256 straipsnis⁴³. Taip pat šiuo atžvilgiu buvo pakeistas ir BPK 255 straipsnis. Pagal naujai išdėstytą straipsnį, panaikintos lengvesnio ir sunkesnio nusikaltimo sąvokos. Vietoj to, šiuose straipsniuose nurodytos taisyklės taikomos visiems atvejams, kai remiantis proceso dalyvių prašymais ar savo iniciatyva teismas gali pakeisti nusikalstamos veikos kvalifikavimą ar esmines faktines aplinkybes. Taip pat teismai įgyja galimybę savo iniciatyva keisti esmines faktines aplinkybes. Tokiu būdu teisinis reguliavimas buvo pakoreguotas taip, kad atitiktų Konstitucinio Teismo suformuluotas taisykles.⁴⁴ Po šių straipsnių pakeitimų, daugiau esminių BPK pakeitimų nusikalstamų veikų perkvalifikavimo atžvilgiu nebuvo, tik 2017 m. spalio 19 d. BPK 256 straipsnis buvo papildytas 4 dalimi, kuri nurodo pranešimo procedūrą, jeigu byla nagrinėjama *in absentia*⁴⁵.

Taigi nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procedūra, nustatyta BPK 255 ir 265 straipsniuose, praėjo kelis etapus. Iš pradžių šie straipsniai buvo išdėstyti taip, kad esminę reikšmę turėjo tai, ar veika perkvalifikuojama į sunkesnę nusikaltimą, ar į lengvesnę. Toks reguliavimas egzistavo iki pat 2015 metų, kai, atsižvelgiant į 2013 m. lapkričio 15 d. Konstitucinio Teismo nutarimą, įstatymas buvo pakeistas, pašalinant lengvesnio ir sunkesnio nusikaltimo diferencijavimą ir įtvirtinant reguliavimą, pagal kurį apie galimą nusikalstamos veikos perkvalifikavimą ar esminių faktinių aplinkybių pakeitimą privaloma informuoti proceso dalyvius visais atvejais. Po šio įstatymo pakeitimo, daugiau nurodyti BPK straipsniai nebuvo reikšmingai koreguojami ir išliko iš esmės nepakeisti iki šiol.

2.3. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procedūra Lietuvoje

2.3.1. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu

Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu Lietuvoje pagrįste reguliuojamas pagal jau anksčiau minėtas Rekomendacijas. Kalbant apie šio instituto

⁴² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

⁴³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 9^l straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2015 m. birželio 23 d. Nr. XII-1848. TAR, 2015, 11213.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341. (2015 m. liepos 10 d. redakcija)

⁴⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 181, 184, 187, 188, 209, 218, 220, 256, 312 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2017 m. spalio 19 d. Nr. XIII-696. TAR, 2017, 16806.

ypatumus, pažymėtini keli aspektai, kurie skiriasi nuo teismo bylos nagrinėjimo proceso etapų.

Visų pirma, pagal Rekomendacijų 9 punktą, naujų nusikalstamų veikų nustatymas atliekant ikiteisminį tyrimą nėra laikytinas nusikalstamos veikos perkvalifikavimu. Toks supratimas iš esmės prieštarauja teisės normoms, taikomoms teismo bylos nagrinėjimo procese, tačiau, atsižvelgiant į Rekomendacijų labiau procedūrinį poveikį baudžiamajam procesui, nustatant tinkamas perkvalifikavimo procedūras, o neribojant ikiteisminio tyrimo pareigūnų ar prokurorų galimybės perkvalifikuoti veiką savo nuožiūra, tokia išimtis neturi būti laikoma reikšminga.

Rekomendacijų 11 punkte išdėstomos trys kvalifikavimo proceso stadijos: 1) pradinis veikos kvalifikavimas, kuris atliekamas ikiteisminio tyrimo pradžioje ir įtvirtinamas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro, priimant procesinius sprendimus, kuriais įforminama ikiteisminio tyrimo pradžia; 2) tarpinis veikos kvalifikavimas, kuris atliekamas, kai pradinis veikos kvalifikavimas yra netikslus dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių, netinkamo veikos kvalifikavimo arba baudžiamojo įstatymo pakeitimų; 3) galutinis veikos kvalifikavimas, kuris įtvirtinamas procesiniame dokumente, kuriuo baigiamas ikiteisminis tyrimas arba kuriuo baigiamas baudžiamasis procesas.

Dėl tarpinio veikos kvalifikavimo, Rekomendacijų 12 punktas nurodo, kad nustačius, jog pradinis veikos kvalifikavimas neatitinka faktinių bylos aplinkybių, naujas ikiteisminis tyrimas neturi būti pradedamas. Tokiu atveju turi būti užrašoma rezoliucija tęsti tyrimą dėl kitos veikos, nurodant BK specialiosios dalies straipsnį, jo dalį ar punktą. Jeigu jau buvo įteiktas pranešimas apie įtarimą, pagal Rekomendacijų 14 punktą, papildomai reikia įteikti naują, patikslintą pranešimą apie įtarimą.

Jeigu dėl veikos perkvalifikavimo buvo pakeistos arba pašalintos aplinkybės, kuriomis yra suinteresuoti proceso dalyviai, Rekomendacijų 16 punktas nurodo procedūrą, pagal kurią toks perkvalifikavimas gali būti ginčijamas. Tokiu atveju, prokuroras turi motyvuotai pasisakyti dėl veikos perkvalifikavimo.

Reikšmingiausios taisyklės vis dėlto yra nustatomos dėl galutinio veikos kvalifikavimo. Iš pradžių Rekomendacijų 17 punkte nurodoma, kad veikos kvalifikavimas kaltinamajame akte negali skirtis nuo to, kuris įteikiamas galutiniame pranešime apie įtarimą, išskyrus 18 ir 19 punkte nurodomas išimtis. 18 punkte nurodoma, kad kaltinamajame akte nurodytas veikos kvalifikavimas gali būti skirtingas nuo galutinio pranešimo apie įtarimą tik tokiu atveju, kai 1) veika perkvalifikuojama į baudžiamąjį įstatymą, lengvinantį įtariamojo padėtį; 2) nereikia keisti esminių faktinių aplinkybių ar nurodyti naujų, turinčių neigiamos įtakos įtariamojo galimybėms gintis; 3) kaltinamajame akte aprašytų veikos požymių visuma yra baudžiamojo

įstatymo, nurodyto galutiniame pranešime apie įtarimą, nustatytų požymių visumos dalis; 4) veikos perkvalifikavimas neturės neigiamos įtakos nukentėjusiojo ir (ar) civilinio ieškovo teisėms ir teisėtiems interesams. Jeigu šios sąlygos nėra tenkinamos, Rekomendacijų 21 punktą nurodo, kad turi būti pateikiamas galutinis pranešimas apie įtarimą.

Apibendrinant minėtas nuostatas, pažymėtina, kad Rekomendacijose nurodytos taisyklės iš esmės įtvirtina tam tikras procedūras, kurios turi būti atliekamos veiką perkvalifikavus ikiteisminio tyrimo metu, tačiau jos neįtvirtina kokių nors reikšmingų ribojimų dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu. Rekomendacijos iš esmės neriboja galimybės ikiteisminio tyrimo metu pakeisti nusikalstamos veikos perkvalifikavimo, o įstatymas šiuo atžvilgiu nepasisako.

Taigi Lietuvoje nėra nustatyta taisyklių, kurios turinio atžvilgiu ribotų nusikalstamų veikų perkvalifikavimą ikiteisminio tyrimo metu. Kaip jau buvo minėta anksčiau, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas ikiteisminio tyrimo metu yra natūralus veiksmas, atliekamas išaiškęjus naujoms bylos aplinkybėms. Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad Lietuvoje numatytas įstatyminis reguliavimas dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo (ar labiau tokio reguliavimo nebuvimas) pagrindžiamas objektyviais ikiteisminio tyrimo stadijos ypatumais.

2.3.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas teismo bylos nagrinėjimo metu

Bendrosios nuostatos dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo teismo bylos nagrinėjimo metu, kaip buvo anksčiau minėta, nustatytos BPK 255 ir 256 straipsniuose ir dėl tam tikrų taisyklių jau buvo pasisakyta nagrinėjant šio instituto raidą. Nekartojant visų šiuose straipsniuose nurodytų taisyklių, geriau būtų atsižvelgti į pagrindinius nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ypatumus teismo bylos nagrinėjimo metu.

Iš pradžių paminėtina, kad pagal Konstitucinį Teismą, „Teismas baudžiamajame procese turi būti ir nešališkas arbitras, objektyviai vertinantis baudžiamajame byloje esančius nusikalstamos veikos padarymo aplinkybių duomenis (įrodymus) ir priimančias teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, ir kartu teismas, siekdamas nustatyti objektyvią tiesą, turi aktyviai veikti baudžiamajame procese - apibrėžti baudžiamosios bylos nagrinėjimo ribas, atlikti tam tikrus proceso veiksmus, asmenims, dalyvaujantiems teisme vykstančiame procese, neleisti piktnaudžiauti savo teisėmis ar įgaliojimais, spręsti kitus su baudžiamosios bylos nagrinėjimu teisme susijusius klausimus. Teismas, nagrinėdamas baudžiamąją bylą, turi veikti taip, kad baudžiamajame byloje būtų

nustatyta objektyvi tiesa ir teisingai išspręstas asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo klausimas. <...> Taigi Konstitucijoje įtvirtintos normos ir principai, *inter alia* Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalyje įtvirtinta asmens teisė, kad jo bylą viešai ir teisingai išnagrinėtų nepriklausomas teismas, teisinės valstybės ir teisingumo principai, suponuoja tokį teismo, kaip teisingumą vykdančios institucijos, modelį, kad teismas negali būti suprantamas kaip "pasyvus" bylų proceso stebėtojas ir kad teisingumo vykdymas negali priklausyti tik nuo to, kokia medžiaga teismui yra pateikta."⁴⁶

Tokia Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuota taisyklė nustato aktyvų teismo vaidmenį baudžiamajame procese. Teismas privalo aktyviai veikti, taip kad 1) būtų užtikrintos visų dalyvių procesinės teisės, kad proceso dalyviai nepiktnaudžiautų jomis, taip pat kad galėtų išspręsti su baudžiamosios bylos išnagrinėjimu susijusius klausimus; 2) galėtų nustatyti objektyvią tiesą byloje. Visa tai reiškia, kad teismas negali apsiriboti tik peržiūrėjimu ikiteisminio tyrimo nustatytų aplinkybių, jis privalo pats išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą sprendimą.

Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo atžvilgiu, toks aiškinimas reiškia, kad teismas neįpareigojamas apsiriboti tik kaltinamajame akte numatytais faktinėmis aplinkybėmis ir veikos kvalifikavimu, priimti sprendimą tik dėl jų pagrįstumo. Nustatęs, kad buvo padaryta skirtinga nusikalstama veika arba kad nusikalstama veika buvo padaryta skirtingomis aplinkybėmis, teismas privalo savo iniciatyva koreguoti šiuos aspektus, kad nustatyti objektyvią tiesą byloje.

Tokie teismui suteikti įgaliojimai leidžia teismui pakankamai laisvai veikti ir iš esmės reiškia, kad teismas turi turėti galimybę pakeisti bylos nagrinėjimo ribas, jeigu tai yra privaloma teisingam bylos išnagrinėjimui. Vis dėlto, reikėtų konstatuoti, kad teismas vis tiek yra saistomas tam tikrų ribų. Teismas privalo išnagrinėti bylą būtent pagal nusikalstamą veiką, kurios atžvilgiu vyksta bylos nagrinėjimas. Tai reiškia, kad nors teismas gali tikslinti veikos kvalifikavimą ar nustatyti skirtingas esmines faktines bylos aplinkybes, jis negali taip išplėsti bylos nagrinėjimo ribų, kad procesas vyktų dėl visiškai skirtingos nusikalstamos veikos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šiuo aspektu pasisakė baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410/2012, kurioje jis nurodė, kad „Bylos nagrinėjimo teisme metu kaltinamajam negali būti inkriminuojamos naujos nusikalstamos veikos, tačiau gali būti pakeistos kaltinime nurodytos veikos faktinės aplinkybės ir jos kvalifikavimas, laikantis BPK 255 straipsnio 2 dalyje ir 256 straipsnyje nustatytų sąlygų ir tvarkos. Nusikalstamos veikos faktinės aplinkybės BPK 255,

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

256 straipsnių prasme yra kaltinamajame akte nurodytos nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdai, padariniai ir kitos svarbios aplinkybės, kurios individualizuoja kaltinamojo padarytą veiką, sudaro pagrindą ją kvalifikuoti kaip nusikalstamą ar turi reikšmės skiriant bausmę.⁴⁷ Atsižvelgiant į tai, kiek tai liečia nusikalstamos veikos perkvalifikavimą ir su tuo susijusį esminių faktinių aplinkybių pakeitimą, tokiais veiksmais negali būti išplečiamos bylos nagrinėjimo ribos taip, kad byla būtų nagrinėjama pagal visai kitą nusikalstamą veiką negu tą, kurios atžvilgiu byla buvo perduota nagrinėti teisme.

Taigi teismui suteikiamos itin plačios galimybės pačiam keisti kaltinimą ir priimti teisingą sprendimą byloje, atitinkantį objektyvią tiesą. Nors vienu atžvilgiu toks plačias įgaliojimas teismui priimti teisingą proceso sprendimą, nepaisant nekokybiško prokuroro darbo šiuo atžvilgiu, galėtų tam tikra prasme kelti abejonių dėl teismo šališkumo, suteikiant jam ir tam tikrą „kaltinamąjį“ vaidmenį, vis dėlto pagal anksčiau nurodytą Konstitucinio Teismo aiškinimą, aktyvus teismo vaidmuo neturi būti aiškinamas kaip suteikiantis teismui galimybę veikti nepaisant nešališkumo reikalavimų. Konstitucinio Teismo išaiškinimai, kad teismas privalo būti nešališkas arbitras, kuris turi objektyviai įvertinti baudžiamojame byloje esančius įrodymus, priimti teisingą sprendimą dėl asmens, kaltinamo padarius nusikalstamą veiką, kaltumo, tačiau kartu ir veikti aktyviai procese, iš esmės nustato jam pareigą išlikti objektyviam ir būti aktyviam tik tiek, kiek tai būtina siekiant nustatyti objektyvią tiesą, be kita ko, „<...> būti ir lygiai teisingas visiems baudžiamajame procese dalyvaujantiems asmenims.“⁴⁸

Toliau paminėtina, kad pagal teismų praktiką, baudžiamojon atsakomybėn traukiamas asmuo neturi pareigos gintis nuo visų teoriškai galimų kaltinimo modifikacijų. Jei kaltinimas keičiamas ir kaltinimo apimtis nėra vien siaurinama, asmeniui turi būti iš anksto pranešama apie kaltinimo keitimo galimybes ir teismo proceso metu sudaromos sąlygos išsakyti argumentus tiek dėl veikos teisinio vertinimo, tiek dėl reikšmingų faktinių aplinkybių.⁴⁹ Pagal tokį teismo išaiškinimą, galima būtų konstatuoti, kad gynyba neturi pareigos atsikirsti į galimą veikos kvalifikavimą, jeigu apie galimybę taikyti tokį kvalifikavimą nebuvo jai pranešta.

Vis dėlto, tam tikromis situacijomis, nors šiuo atžvilgiu konstatuotas pažeidimas, jis nėra pripažintas esminiu. Pavyzdžiui, byloje Nr. 2K-278-788/2018⁵⁰ apeliacinės instancijos teismas savo iniciatyva, neinformavęs proceso dalyvių apie tokią galimybę, perkvalifikavo veiką. Konkrečiai, apeliacinės instancijos teismas perkvalifikavimo veiką iš BK 260 straipsnio 3

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-410/2012.

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.

⁴⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-228/2008; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-7-330/2011.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojame byloje Nr. 2K-278-788/2018.

dalies į pasikėsinimą padaryti šį nusikaltimą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, vertindamas, ar šioje vietoje nebuvo padarytas esminis proceso pažeidimas, cituodamas EŽTT praktiką, nurodė, kad esminės reikšmės šiuo atveju turi tai, ar gynyba dėl pakeisto kaltinimo būtų kitokia, ar gynyba turėjo galimybę ginčyti naują kvalifikavimą fakto ir teisės aspektu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad toks apeliacinės instancijos teismo sprendimas iš esmės nepažeidė teisingo proceso nuostatų ir rėmėsi penkiais argumentais: 1) sprendimas perkvalifikuoti nusikalstamą veiką buvo nulemtas pačių nuteistųjų ir jų gynėjų apeliaciniuose skunduose ir teismo posėdyje išsakytų argumentų, kad veika atskleista dar nepradėjus gaminti narkotinės medžiagos; 2) pagal kaltinamąjį aktą nuteistieji buvo kaltinami ne tik baigtu nusikaltimu, numatytu BK 260 straipsnio 3 dalyje, bet ir pasikėsinimu jį padaryti, tačiau pirmosios instancijos teismas pašalino šį kaltinimą kaip perteklinį. Taigi toks nusikalstamos veikos kvalifikavimas nebuvo gynybai visiškai netikėtas; 3) savo nesutikimą su apeliacinės instancijos teismo nuosprendyje patektu nusikalstamos veikos kvalifikavimu nuteistieji ir jų gynėjai turėjo galimybę ginčyti kasaciniuose skunduose, kurie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo buvo priimti ir perduoti nagrinėti kasacine tvarka; 4) nusikalstamos veikos perkvalifikavimas buvo susijęs tik su jos padarymo stadijos patikslinimu, o ne BK straipsnio ir jo dalies, pagal kurią buvo kaltinami kaltinamieji, pakeitimu. Taigi nėra pagrindo konstatuoti, kad kaltinamųjų gynyba šioje byloje iš esmės būtų buvusi kitokia, jeigu jiems būtų tekę apeliacinės instancijos teisme gintis nuo kaltinimo pasikėsinimu gaminti narkotinės medžiagos; 5) kasaciniuose skunduose apskritai ginčijamas BK 260 straipsnio 3 dalies taikymas, tačiau kasacinės instancijos teismo teisėjų kolegija šiuos argumentus laiko teisiškai nepagrįstais.

Taigi šioje vietoje reikėtų pažymėti, kad nors praktikoje akcentuojama, jog gynyba neturi pareigos gintis nuo visų teoriškai galimų kaltinimo modifikacijų, šioje byloje kasacinis teismas nekonstatavo šiuo atžvilgiu esminio proceso pažeidimo. Iš tikrųjų, pasikėsinimo stadijoje pagrindinis skirtumas yra tai, jog dėl veikos neatsirado konkrečiai nusikalstamai veikai būdingų pasekmių. Kitaip tariant, vienintelis skirtumas šiuo atžvilgiu gali padaryti įtakos tik baudmės individualizavimui ir nepablogina kaltinamojo padėties, kadangi įrodinėjimo atžvilgiu, visi objektyvūs ir subjektyvūs veikos požymiai iš esmės nesiskiria. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas atsižvelgė į visą bylos aplinkybių visumą vertindamas, kad BPK pažeidimai nebuvo tokio sunkumo ir pobūdžio, kad sąlygotų esminį baudžiamojo proceso pažeidimą. Kadangi gynyba turėjo galimybę ginčyti straipsnio sudėtį, pati pasisakė dėl to, kad pasikėsinimas yra labiau pagrįstas, taigi žinojo apie tai, jog skirtingas baudžiamojo įstatymo būtų tikslesnis, turėjo galimybę ginčyti tokį apeliacinio teismo sprendimą, taip pat toks kvalifikavimas buvo nurodytas kaltinamajame akte, nors vėliau pašalintas pirmosios

instancijos teismo, gynyba nebūtų reikšmingai skirtinga. Atsižvelgiant į tai, galima būtų teigti, kad šioje vietoje gynyba iš tikrųjų nebūtų skirtingą iš esmės, todėl toks kasacinio teismo aiškinimas atitinka Konstitucinio Teismo ir EŽTT formuojamą jurisprudenciją.

Apibendrinant konstatuotina, kad teismų praktikoje sprendžiant, ar nusikalstamų veikų perkvalifikavimo pažeidimai turi esminės reikšmės kaltinamojo teisei į gynybą, turi būti atsižvelgiama į tai, kad gynyba neturi pareigos gintis į visas teorines kaltinimo modifikacijas ir todėl jai turi būti pranešta apie tokią galimybę iš anksto. Tuo pačiu metu, toks aiškinimas nesąlygoja esminio proceso pažeidimo visais atvejais, kai įtvirtinamas naujas nusikaltimo sudėties požymis, jeigu 1) gynyba galėjo tikėtis tokio pakeitimo, ypač tokiais atvejais, jeigu sudėties požymis buvo išreikštas kaltinamajame akte, tačiau teismo pašalintas; 2) nauju požymiu nėra keičiamas BK straipsnis ar jo dalis (taigi gynybai išlieka galimybė ginčyti BK specialiojoje dalyje įtvirtintą straipsnio dispoziciją, nors ir patikslinami tam tikri bendrosios dalies aspektai, kurie neturi esminės reikšmės); 3) skirtingą kvalifikavimą gynyba turi galimybę ginčyti aukštesnės instancijos teismui. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pateikti išaiškinimai šiuo atžvilgiu yra pilnai suderinami su Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencija.

2.3.3. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ypatumai apeliacinės instancijos procese

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra nurodyta, kad apeliacinės instancijos teismo paskirtis – užtikrinti, kad įstatymo nustatyta tvarka būtų patikrintas pirmosios instancijos teismo priimtų sprendimų teisėtumas ir pagrįstumas. Siekdamas užtikrinti, kad neįsiteisėtų neteisėti ir nepagrįsti pirmosios instancijos teismų nuosprendžiai (nutartys), o teisėti ir pagrįsti nuosprendžiai (nutartys) nebūtų naikinami ar keičiami, apeliacinės instancijos teismas turi kruopščiai patikrinti apskųstų nuosprendžių (nutarčių) teisėtumą ir pagrįstumą, tiksliai laikydamasis apeliacinį procesą reglamentuojančių normų reikalavimų, nuodugniai ištirti apeliaciniame skunde esančius argumentus, juos palyginti su surinkta byloje medžiaga. Siekiant užtikrinti, kad apeliacinės instancijos teismas galėtų įgyvendinti šią pareigą, įstatymas jam suteikia teisę iš esmės nagrinėti bylą: tiek iš naujo vertinti bylos įrodymus, tiek atlikti įrodymų tyrimą, ir atitinkamai keisti, naikinti ar palikti galioti pirmosios instancijos teismo priimtus nuosprendžius ar nutartis.⁵¹

⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-511/2020.

Toks aiškinimas gali būti pagrįstas ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika, kad „apeliacinis procesas vis labiau suprantamas ne kaip priimto sprendimo patikrinimas (lot. *revisio prioris instantiae*), o kaip bylos nagrinėjimas iš naujo (lot. *de novo*) arba pakartotinai (lot. *novum iudicium*). Baudžiamajame procese apeliacinis bylos nagrinėjimas suprantamas kaip bylos nagrinėjimas iš naujo neperžengiant apeliacinių skundų nustatytų ribų.“⁵² Šie Lietuvos Aukščiausiojo Teismo aiškinimai dėl apeliacinio proceso, kaip bylos nagrinėjimo iš naujo, iš esmės suteikia ir teorine prasme tam tikrą išplėstinį vaidmenį apeliaciniam procesui. Kadangi apeliacinės instancijos teismas nagrinėja bylą iš naujo, jis negali būti ribojamas pirmosios instancijos teismo nustatytų faktinių aplinkybių ar teisės aiškinimo, t. y. pirmosios instancijos teismo priimti procesiniai sprendimai neriboja apeliacinės instancijos teismo galimybės priimti visiškai skirtingus sprendimus.

Pavyzdžiui, apeliacinėje instancijoje teismas turi galimybę savo ruožtu perkvalifikuoti veiką į pradinę, jeigu nustato, kad pirmosios instancijos teismas netinkamai perkvalifikavo veiką nuo pradinio kaltinamajame akte pateikto kvalifikavimo, apeliacinės instancijos teisiamojo posėdžio metu iš anksto nepranešus apie tokią galimybę. Byloje Nr. 2K-7-304-976/2016, prokuroras pirmojoje instancijoje prašė perkvalifikuoti kaltinamųjų padarytą veiką iš BK 220 straipsnio 1 dalies į BK 182 straipsnio 2 dalį. Šį prašymą pirmosios instancijos teismas patenkino ir priėmė apkaltinamąjį nuosprendį, kuriuo kaltinamieji buvo nuteisti pagal BK 182 straipsnio 2 dalį. Lietuvos apeliacinis teismas pakeitė šį nuosprendį, nuteistuosius išteisino dėl BK 182 straipsnio 2 dalies, o dėl BK 220 straipsnio 1 dalies nutraukė bylą, kadangi suėjo apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminas. Tokį išteisinimą apeliacinės instancijos teismas grindė tuo, kad nuteistųjų veiksmai turėjo būti kvalifikuojami pagal BK 220 straipsnio 1 dalį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas šioje vietoje nurodė, kad BPK 256 straipsnio 2 dalis suteikia teismui teisę pripažinti asmenis kaltais ne tik remiantis pakeistu kaltinimu, bet ir remiantis kaltinamajame akte pateiktu veikos kvalifikavimu bei kad nagrinėjamoje situacijoje teismas neturėjo taikyti kaltinimo keitimo procedūros⁵³.

Vis dėlto, pirmosios instancijos teismo priimtas nuosprendis nustato tam tikras bylos nagrinėjimo ribas, kurių turi laikytis apeliacinės instancijos teismas. BPK 320 straipsnyje yra detalizuojami bylos nagrinėjimo ypatumai apeliacinėje instancijoje. Šioje vietoje pagrindinis ypatumas, kurį reikėtų pažymėti, yra BPK 320 straipsnio 3 dalyje nurodyta nuostata, kad „Teismas patikrina bylą tiek, kiek to prašoma apeliaciniuose skunduose, ir tik dėl tų asmenų,

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.

kurie padavė apeliacinius skundus ar dėl kurių tokie skundai buvo paduoti.” Taip pat šio straipsnio 4 dalis nurodo, kad „Pabloginti nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėti apeliacinės instancijos teismas gali tik tuo atveju, kai dėl to yra prokuroro, nukentėjusiojo ir civilinio ieškovo skundai. Nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėtis negali būti pabloginta daugiau, negu to prašoma apeliaciniame skunde.” Šios nuostatos iš esmės nustato apeliacinės instancijos teismo įgaliojimų ribas. Nesant prašymo perkvalifikuoti veiką iš proceso dalyvių, kuris yra suformuluotas apeliaciniame skunde, apeliacinės instancijos teismas neturi galimybės savo iniciatyva atlikti BPK 256 straipsnyje numatytos procedūros ir vėliau baigiamajame akte pakeisti veikos kvalifikavimą ar nustatyti skirtingas esmines faktines aplinkybes. Tokiu atveju, teismas turi galimybę tik motyvuose nurodyti tokių klaidų padarymą. Vienintelė išimtis yra tokie atvejai, kai veika perkvalifikuojama į tokią, kurios sudėties požymių visuma yra dalis pradinio kvalifikavimo sudėties požymių visumos.⁵⁴

Šiame reguliavime įtvirtinti *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principai, pagal kuriuos 1) apeliacinės instancijos teismas negali savo iniciatyva keisti pirmosios instancijos teismo nuosprendžio į tokį, kuris pablogintų nuteistojo ar išteisintojo padėtį bei 2) apeliacinės instancijos teismas turi tikrinti ir vertinti tik apskųstosios pirmosios instancijos teismo sprendimo dalies teisėtumą bei pagrįstumą ir neturi tikrinti ir vertinti, ar teisėtos ir pagrįstos yra tos sprendimo dalys, kurios nebuvo apskųstos apeliacine tvarka.⁵⁵ Šie principai, ribodami apeliacinės instancijos teismo galimybę tikslinti kvalifikavimą, sukelia tokias pasekmes, kad teismo pareiga priimti teisingą sprendimą yra suvaržoma. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas yra pasisakęs, jog teisinis reguliavimas, kuris sudaro prielaidas išteisinti kaltą padarius nusikalstamą veiką asmenį arba paskirti jam neteisingą bausmę, pažeidžia Konstitucijos 31 straipsnio 2 dalį, konstitucinį teisinės valstybės principą⁵⁶. Šioje vietoje kyla grėsmė šiam principui, kadangi, proceso dalyviams nepareiškus skundo, apeliacinės instancijos teismas neturi galimybės ištaisyti pirmosios instancijos teismo kvalifikavimo klaidų ir atitinkamai turi priimti neteisingą sprendimą, kaip jis būtų suprantamas pagal aukščiau nurodytus išaiškinimus. Kitaip tariant, pirmosios instancijos teismas nustato apeliacinės instancijos teismo bylos nagrinėjimo ribas, išskyrus dėl konkrečių apeliaciniuose skunduose išreikštų aplinkybių.

⁵⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

⁵⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278-788/2018; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509-489/2015; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

Būtent dėl šio aspekto pasisakė Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime⁵⁷, kuriame buvo nagrinėjamas klausimas, ar reguliavimas, kuris draudžia apeliacine tvarka pagal nuteistojo apeliacinį skundą nagrinėjančiam teismui pabloginti kito nuteistojo ar išteisintojo, taip pat asmens, kuriam byla nutraukta, padėti nesant dėl to prokuroro, privataus kaltintojo, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo skundo, neprieštarauja Konstitucijos 31 straipsnio 2 daliai, 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui.

Konstitucinis Teismas šioje byloje nurodė, kad tokia situacija, kai baudžiamąją bylą nagrinėjantis apeliacine tvarka teismas, ištyręs naujus ar pirmosios instancijos teismo jau tirtus įrodymus, kuriuos įvertinus galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ribojamas ginčijamoje nuostatoje atsispindinčių baudžiamojo proceso teisės principų *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum*, negali ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytų fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) klaidų, taigi priimti teisingo sprendimo byloje, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniams teisinės valstybės, teisingumo principams. Konstitucinis Teismas šioje vietoje pažymi, kad iš Konstitucijos, *inter alia* jos 109 straipsnio 1 dalies, kylantys teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą suponuoja, kad įstatyme turi būti nustatyti apeliacinės instancijos teismo įgaliojimai tokioje situacijoje perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui. Atitinkamai, BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas buvo pakeistas ir papildytas d papunkčiu, pagal kurį „Išnagrinėjęs bylą teismo posėdyje, dėl apskūsto nuosprendžio apeliacinės instancijos teismas priima nutartį: <...> panaikinti nuosprendį ir perduoti bylą iš naujo nagrinėti teismui: <...> kai ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme padaroma išvada, kad veikos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų ir tai gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą, ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos; <...>“⁵⁸.

Aiškinant šią įstatyminę normą, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas paminėjo, kad 1) nustatant, ar faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo pirmosios instancijos teismo nustatytųjų, reikia taikyti šiuo atžvilgiu numatytą praktiką aiškinant esminių faktinių aplinkybių sąvoką BPK 255 ir 256 straipsniuose; 2) ši norma turi būti aiškinama sistemiškai su BPK 320 straipsnio 4 dalimi – pagrindžiant BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčio taikymo būtinumą,

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2019 m. gruodžio 19 d. Nr. XIII-2740. TAR, 2019, 21595.

turi būti nustatoma, jog apeliacinės instancijos teisme nustatytos faktinės aplinkybės, kurios iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teisme, gali lemti esminį nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą (išvardytų asmenų pabloginimą gali lemti nusikalstamos veikos perkvalifikavimas į sunkesnę, nuosprendžiu paskirtos bausmės sugriežtinimas, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, nuteisimas, didesnio nusikalstama veika padarytos žalos atlyginimo priteisimas ir pan.), taip pat kad dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos, t. y. tokių faktinių aplinkybių inkriminavimo nebuvo prašoma prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo apeliaciniame skunde.⁵⁹

Toks Konstitucinio Teismo išaiškinimas ir atitinkamai pakeistas reguliavimas, nors tam tikra prasme pašalina įstatyminio reguliavimo broką, vis dėlto neištaiso visų įstatyminio reguliavimo problemų. Iš pradžių, pažymėtina, kad vien apeliacinės instancijos teismo sprendimas perduoti bylą iš naujo nagrinėti pirmojoje instancijoje pagal faktines aplinkybes, kurios apsunkina kaltinamojo padėtį, savaime kelia grėsmę *non reformatio in peius* principui, kadangi toks sprendimas be abejo apsunkina kaltinamojo padėtį. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra nurodęs, kad „<...> baudžiamojo proceso teisės principai *non reformatio in peius* <...> ir *tantum devolutum quantum appellatum* <...> išlieka svarbiausiais apeliacijos, t. y. teisės skųsti teismo sprendimą realizavimo procesinės formos, principais. Asmens, prieš kurį vykdomas baudžiamasis procesas, teisė skųsti teismo sprendimus yra reali ir efektyvi būtent dėl šių principų. Skundą padavusio asmens (nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta) padėtis paprastai negali būti bloginama, kai procesas tęsiasi jo paties iniciatyva <...>. Todėl aptariama norma gali būti taikoma tik tada, kai kitaip neįmanoma ištaisyti pirmosios instancijos teismo padarytų fakto (t. y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) klaidų, taigi priimti teisingo sprendimo byloje.”⁶⁰ Kitaip tariant, įstatyminė norma, leidžianti bylą grąžinti nagrinėti pirmosios instancijos teisme iš naujo, gali būti taikoma tik išimtiniais atvejais.

Toliau pažymėtina, kad toks veiksmas gali būti atliekamas tik byloje atlikus įrodymų tyrimą ir papildomai ištyrus pirmosios instancijos teismo ištirtus įrodymus. Taigi, nors faktinių aplinkybių nustatymo atžvilgiu buvo padarytos tik įrodymų vertinimo klaidos, sprendimo grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme apeliacinės instancijos teismas negali priimti neatlikęs įrodymų tyrimo. Tai taip pat reiškia, kad apeliacinės instancijos teismas

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.

negali tokio sprendimo padaryti įrodymų vertinimo etape, jeigu byloje neatliko įrodymų tyrimo ir pakartotinai neištyrė pirmosios instancijos teismo ištirtų įrodymų. Tokią poziciją Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išreiškė byloje Nr. 2K-44-495/2023⁶¹.

Pažymėtina, kad šioje byloje taip pat kasacinis teismas nurodė, jog papildomai tiriant įrodymus, kaltinamieji turi būti informuoti apie galimą veikos perkvalifikavimo ar esminių faktinių aplinkybių pakeitimą ir išklausti jų nuomonės. Taigi, nors apeliacinės instancijos teismas, priimdamas sprendimą grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, neišsprendžia bylos iš esmės, vis dėlto kasacinis teismas išreiškia reikalavimą šiame etape išklausti gynybos nuomonės prieš priimant tokį procesinį sprendimą. Nors tai leidžia gynybai išreikšti nuomonę dėl bylos grąžinimo iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme, tai papildomai suvaržo apeliacinės instancijos teismo galimybę bylą grąžinti nagrinėti iš naujo, jeigu tokio veiksmo teismas neatliko.

Toks ribojimas gali būti tam tikru būdu pašalinamas jeigu apeliacinės instancijos teismas nusprendžia atnaujinti įrodymų tyrimą. Įrodymų tyrimo atnaujinimo teisė nustatyta BPK 324 straipsnio 6 dalyje, pagal kurią „<...> Įrodymų tyrimas atliekamas ir atnaujinamas pagal šio Kodekso XXI skyriuje nustatytas taisykles. Prireikus įrodymų tyrimas gali būti atnaujintas ir baigiamųjų kalbų metu bei priimant nuosprendį ar nutartį.“ Įrodymų tyrimo atnaujinimo procedūra nurodoma BPK 295 straipsnyje, kurio 1 dalyje nustatyta, kad „Jeigu baigiamąsias kalbas pasakę asmenys arba kaltinamasis paskutiniu žodžiu praneša apie naujas aplinkybes, turinčias esminės reikšmės bylai, teismas nagrinėjimo teisme dalyvių prašymu arba savo iniciatyva gali atnaujinti įrodymų tyrimą.“ Nors lingvistinis šios normos aiškinimas galėtų leisti konstatuoti, kad įrodymų tyrimo atnaujinimas galimas tik išaiškėjus naujoms aplinkybėms baigiamųjų kalbų metu, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo formuojama praktika atskleidžia, kad „<...> įrodymų tyrimas atnaujinamas, kai teismas mano, kad atnaujinus įrodymų tyrimą išsamiau gali būti nustatytos reikšmingos bylai teisingai išspręsti aplinkybės. Teismo pastangos imtis priemonių tiesai byloje nustatyti ir taip užtikrinti, kad būtų priimtas teisingas sprendimas, negali būti vertinamos kaip kaltinamojo teisių suvaržymas, apeliacinio nagrinėjimo ribų peržengimas ar kitoks esminis BPK nuostatų pažeidimas.“

Taigi apeliacinės instancijos teismas turi galimybę atnaujinti įrodymų tyrimą, jeigu būtina papildomai ištirti įrodymus prieš grąžinant bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui ir informuoti proceso dalyvius apie galimai keičiamą veikos kvalifikavimą ar skirtingų esminių faktinių aplinkybių nustatymą. Pažymėtina, kad kadangi apeliacinės instancijos teismas,

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-495/2023.

priimdamas sprendimą grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmojoje instancijoje, pats neišnagrinėja bylos iš esmės, proceso dalyvių informavimas galėtų būti atliekamas bylą nagrinėjant iš naujo pirmojoje instancijoje, nepažeidžiant Konvencijos nuostatų. Taigi tam tikru atžvilgiu toks privalomo įrodymų tyrimo atlikimo pagrindumas gali būti ginčijamas. Vis dėlto, kadangi sprendimas grąžinti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, kuris nėra saistomas apeliacinių skundų ribų, yra ypatingai reikšmingas proceso dalyviams, būtent kaltinamajam, kurio procesinėms teisėms turi būti skiriama daugiau dėmesio, proceso dalyvių nuomonių išklausymas dėl tokio sprendimo priėmimo ir papildomas įrodymų tyrimas, atliekamas siekiant pilnai išnagrinėti tokio sprendimo priėmimo pagrindumą, turėtų būti traktuojamas, kaip pagrįsta procedūra, kuria siekiama išnagrinėti, ar būtina reikšmingai praplėsti bylos nagrinėjimo ribas ir teismo bylos nagrinėjimo procesą pradėti iš naujo.

Toliau paminėtina, kad Konstitucinio Teismo sprendimas ir įstatyminis reguliavimas nepasisako dėl situacijos, kai apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs faktines bylos aplinkybes, nustato, jog veika nebuvo teisingai kvalifikuota ir turėtų būti perkvalifikuota į skirtingą BK straipsnį, o proceso dalyviai to neprašo padaryti. Tokia situacija sukelia tą pačią grėsmę – nesant tinkamam nusikalstamos veikos kvalifikavimui, teismas negali priimti teisingo sprendimo. Tačiau, jeigu teismas nenustato esminio faktinių aplinkybių netinkamo vertinimo, jis negali grąžinti bylos nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme vien remiantis netinkamo veikos kvalifikavimo pagrindu. Ta pati problema egzistuoja ir dėl neteisingos bausmės pritaikymo, kadangi bausmės gali būti netinkamai subendrintos arba netinkamai individualizuotos, net ir tinkamai teismui nustačius faktines bylos aplinkybes.

Konstatuotina, kad toks teisinio reguliavimo „nutylėjimas“ turėtų būti pripažįstamas legislatyvine omisija. Konstitucinis Teismas yra nurodęs, jog „<...> teisės spraga, *inter alia* legislatyvinė omisija, visuomet reiškia, kad atitinkamų visuomeninių santykių teisinis reguliavimas apskritai nei eksplicitiškai, nei implicitiškai nėra nustatytas nei tam tikrame teisės akte (jo dalyje), nei kuriuose nors kituose teisės aktuose, tačiau poreikis tuos visuomeninius santykius teisiškai sureguliuoti yra, o legislatyvinės omisijos atveju tas teisinis reguliavimas, paisant iš Konstitucijos kylančių teisės sistemos nuoseklumo, vidinio neprieštaravimo imperatyvų ir atsižvelgiant į tų visuomeninių santykių turinį, turi būti nustatytas būtent tame teisės akte (būtent toje jo dalyje), nes to reikalauja kuris nors aukštesnės galios teisės aktas, *inter alia* pati Konstitucija.“

Šioje vietoje pažymėtina, kad priimant BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto pakeitimą, kuriuo buvo įtvirtinta d papunktyje numatyta išimtis, buvo svarstoma ir apie galimybę papildyti nurodytą papunktį sąlyga „<...> ir (ar) veika gali būti perkvalifikuota <...>“, t. y. išplėsti šios

normos taikymą ir tokioms situacijoms, kai nustatytas neteisingas veikos kvalifikavimas. Vis dėlto, Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimas) teisės ir teisėtvarkos komiteto pagrindinio komiteto išvadoje dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-2462⁶² atsisakyta tokio normos išplėtimo. Išvadoje iš esmės remiamasi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Seimo kanceliarijos Teisės departamento pastabomis, nurodant, kad „Įstatymo projekto rengėjai taip pat apsvarstė ir alternatyvias BPK koregavimo galimybes ir, atsižvelgiant į tai, kad BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytas teisinis reglamentavimas turi būti toks, kad užtikrintų, jog sprendimas dėl baudžiamosios bylos perdavimo iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui būtų priimamas tik išimtiniais atvejais, pasirinko tokį teisinio reguliavimo modelį, *kuris ir buvo tiesiogiai įvardintas pačiame Konstitucinio Teismo nutarime*. BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punktas *yra išimtinio pobūdžio* nuostata, todėl netikslinga išimtį iš bendrosios taisyklės plėsti dar labiau nei kad yra nustatyta Konstitucinio Teismo nutarime. Kartu, įdiegus papildomus saugiklius, t. y. numčius papildomą sąlygą – „ir dėl to būtų peržengtos bylos nagrinėjimo apeliacine tvarka ribos“, pasirinktas teisinio reglamentavimo būdas *ne tik užtikrins tinkamą Konstitucinio Teismo sprendimo įgyvendinimą, bet ir atitiks* baudžiamojo proceso tikslus bei principo *non reformatio in peius reikalavimus*.“

Iš pradžių reikėtų paminėti, kad nors Seimo kanceliarijos Teisės departamentas iš tikrųjų kėlė klausimą dėl tokio normos išplėtimo pagrįstumo, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pastaboje abejonių dėl nurodytos sąlygos neišreikšta. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas tik pažymėjo, kad „<...> Projektu siūlomo BPK 326 straipsnio pakeitimais, be kita ko, yra nustatyta daugiau pirmosios instancijos teismo nuosprendžio panaikinimo ir bylos perdavimo iš naujo nagrinėti pagrindų nei nurodyta Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarime (*pavyzdžiui, ir tuo atveju, jei veika gali būti perkvalifikuota*).“ Kartu šioje pastaboje pažymima, kad Konstitucinio Teismo nutarime iš esmės suteikiama galimybė įstatymų leidėjui nustatyti ir kitokius būdus aukštesnės instancijos teismams ištaisyti bet kurias teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidas. Atsižvelgiant į tai, „<...> siūlytina apsvarstyti ir kitokias BPK koregavimo galimybes, užtikrinant, kad teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidos procese būtų ištaisomos nepažeidžiant *non reformatio in peius* principo reikalavimų.“ Kitaip tariant, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas jokių būdu nekėlė klausimo dėl tokios sąlygos

⁶² Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto 2019 m. lapkričio 27 d. pagrindinio komiteto išvada Nr. 102-P-62 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIIIP-2462“. TAR, XIIIIP-2462(2).

įtvirtinimo pagrįstumo, o tik siūlė apsvarstyti ir kitų žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisymo būdų įtvirtinimo BPK.

Toliau svarbu paminėti, kad sprendimas atsisakyti šios sąlygos, nors ir grindžiamas tuo, kad įstatymų leidėjo pasirinkta pozicija yra kuo mažiau išplėsti šią išimtį iš bendros taisyklės, sukuria tokį teisinį reguliavimą, kuris sukelia abejonių dėl šios normos atitikties Konstitucijai. Anksčiau nurodyti argumentai, dėl kurių Konstitucinis Teismas konstatavo prieštaravimą Konstitucijai, iš esmės gali būti taikomi ir neteisingos baudmės bei veikos neteisingo kvalifikavimo atžvilgiu. Kitaip tariant, turi būti pripažįstama, kad tokia įstatymų leidėjo pasirinkta pozicija, nors ir įgyvendina Konstitucinio Teismo nutarimą siaurąja prasme ir įtvirtina išimtį, dėl kurios ši norma pripažinta prieštaraujanti Konstitucijai, ji vis dėlto nepilnai įgyvendina Konstitucinio Teismo nutarimą atsižvelgiant į šio nutarimo esmę ir argumentaciją. Dėl šios priežasties, šioje vietoje įstatyminis reguliavimas yra keistinas ir turėtų būti įtvirtintos papildomos išimtys, jeigu veika gali būti perkvalifikuota ir jeigu baudmė yra neteisingai nustatyta.

Taigi galima padaryti išvadą, kad nustatytas įstatyminis reguliavimas neišsprendžia visų problemų ir tik išimtiniais atvejais leidžia apeliacinės instancijos teismui grąžinti bylą iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teisme. Pažymėtina, kad Konstitucinis Teismas tame pačiame nutarime nurodė, jog *tantum devolutum quantum appellatum* principas nėra absoliutus, cituodamas BPK reguliavimą, pagal kurį bylos nagrinėjimo ribos gali būti plečiamos nustačius, kad buvo padaryti esminiai BPK pažeidimai, kurie nebuvo nurodyti apeliaciniame skunde ir kurie turėjo neigiamos įtakos kaltinamajam, taip pat kai švelninamas nuosprendis kitiems, apeliacinių skundų nepadavusiems nuteistiesiems. Taigi, esant tam tikrai grėsmei Konstitucijos vertybėms, šios taisyklės gali būti nesilaikoma. Tuo pačiu metu, kadangi pagal Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, ypatinga svarba suteikiama *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principams⁶³, galimybė apeliacinės instancijos teismui grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme nustačius esminių trūkumų dėl faktinių aplinkybių nustatymo ar veikos kvalifikavimo turi būti ribota. Papildomai pažymima, kad ši norma turėtų būti papildyta sąlygomis, kurios leistų teismui priimti sprendimą grąžinti nagrinėti bylą pirmojoje instancijoje, nustačius pirmosios instancijos teismo sprendimo esminius trūkumus veikos kvalifikavimo ar baudmės pritaikymo atžvilgiu.

Toliau paminėtina, kad Konstitucinis Teismas 2017 m. birželio 26 d. nutarime pateikė pasiūlymą, kuris tam tikru atžvilgiu suderintų *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum*

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.

quantum appellatum principus – „<...> įstatymų leidėjas siekdamas užtikrinti asmens teisę į teisimą per įmanomai trumpiausią laiką, teisingo, bylos aplinkybėmis pagrįsto ir argumentuoto teismo sprendimo priėmimą, gynybos teises, ir atsižvelgdamas į pasirinktą baudžiamųjų bylų nagrinėjimo apeliacinės instancijos teisme modelį, gali nustatyti ir kitokius būdus aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, *inter alia* numatyti teisę prokurorui, privačiam kaltintojui, nukentėjusiajam ir civiliniam ieškovui paduoti apeliacinį skundą (ar papildyti paduotąjį) tais atvejais, kai, ištyrus ir įvertinus įrodymus apeliacinės instancijos teisme, galėtų būti padarytos išvados, kad faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi nuo nustatytųjų pirmosios instancijos teismo ir tai gali lemti nuteistojo, išteisintojo ar asmens, kuriam byla nutraukta, padėties pabloginimą.“⁶⁴

Toks sprendimas iš tikrųjų išspręstų šiuo atžvilgiu nemažai problemų – suteikiant teisę prokurorui ar nukentėjusiajam pateikti skundą apeliacinės instancijos teisme papildomai ištyrus įrodymus, būtų galima išvengti su *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principais kylančias problemas. Vis dėlto, reikėtų pažymėti, kad nors toks reguliavimas padėtų išspręsti daug praktinių problemų, toks reguliavimas paliktų teisingą bylos išsprendimą prokuroro, nukentėjusiojo ar civilinio ieškovo diskrecijai. Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje (be kita ko, anksčiau nurodytose nutartyse) nurodo teisimą, kaip vienintelę instituciją, galinčią vykdyti teisingumą. Teismui suteikiami platūs įgaliojimai ištaisyti prokuroro padarytas veikos kvalifikavimo ar faktinių aplinkybių nustatymo klaidas. Šioje situacijoje, nors ir būtų nustatytos esminių faktinių aplinkybių ar veikos kvalifikavimo klaidos, teismas negalėtų šiuo atžvilgiu pakeisti šių aspektų nesant atitinkamo „įgaliojimo“, kurį jam suteikia proceso dalyviai. Taigi nors toks reguliavimas suderintų minėtus principus, išlieka tam tikra teorinė problematika dėl tokio reguliavimo suderinamumo su Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateiktais išaiškinimais dėl teismo vaidmens baudžiamajame procese teismo bylos nagrinėjimo stadijoje, kuri praktikoje taip pat galėtų pasireikšti.

Taip pat pažymėtina, kad suteikiant įgaliojimus proceso dalyviams reikšti apeliacinius skundus praėjus tam skirtiems terminams, papildomai sukeliamos tam tikros problemos dėl proceso trukmės. Esant papildomiems skundams, procesas neišvengiamai turi būti ženkliai prailgintas, kadangi turi būti papildomai peržiūrėti ir ištirti įrodymai, galimai ir papildomai išreikalauti tam tikri procesiniai veiksmai. Visa tai gali reikšmingai prailginti proceso trukmę.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

Visa tai leidžia daryti išvadą, kad iš esmės neįmanoma lengvai suderinti *non reformatio in peius* bei *tantum devolutum quantum appellatum* principų su teismo pareiga teisingai išspręsti bylą. Iš vienos pusės, galima būtų teigti, kad prokuroras, kaip valstybės kaltintojas, privalo būti atidesnis ir kad jo vertinimo klaidos neturėtų sąlygoti daug ilgesnio proceso bei kaltinamojo padėties pablogėjimo. Taigi, nesant išimtinių atvejų, kai naujai išaiškėja aplinkybės, apie kurias nebuvo anksčiau žinoma, apeliacinės instancijos teismas neturėtų turėti įgaliojimų leisti prokurorui iš naujo pateikti skundą arba savo iniciatyva išplėsti bylos nagrinėjimo ribų. Toks aiškinimas padėtų palaikyti proceso ekonomiškumą. Taip pat toks reguliavimas galėtų turėti tam tikrą „drausminį“ poveikį, nustatant prokuroro atsakomybę dėl neteisingo bylos išnagrinėjimo. Praplečiant bylos nagrinėjimo ribas, nukenčia labiausiai kaltinamasis asmuo, t. y. silpnesnė pusė, kurio procesinėms teisėms bylos nagrinėjimo išplėtimas kelia ypatingai didelę grėsmę. Toks aiškinimas taip pat prieštarautų anksčiau išdėstytai Konstitucinio Teismo jurisprudencijai, kadangi asmens išteisinimas ar kiti procesiniai sprendimai, kurie padaryti neatsižvelgiant į objektyvią tiesą, nustatytą bylos nagrinėjimo metu, lemiami vien prokuroro padaryta klaida, būtų nesuderinami su Konstitucinio Teismo teisinės valstybės principo aiškinimu.

Taigi, remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija, labiau galėtų būti suderinamas skirtingas požiūris, kad vis dėlto apeliacinės instancijos teismas turėtų turėti galimybę 1) grąžinti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teismui, jeigu nustato, kad esminės faktinės aplinkybės yra neteisingai nustatytos, tai neleidžia teisingai bylos išnagrinėti ir tai pablogina kaltinamojo padėtį; 2) suteikti proceso dalyviams teisę pateikti apeliacinį skundą praėjus tam skirtam terminui, jeigu įrodymų tyrimo metu išaiškėja, kad esminės faktinės aplinkybės buvo neteisingai nustatytos. Galima būtų išplėsti tokį Konstitucinio Teismo aiškinimą ir veikos kvalifikavimo bei bausmės paskyrimo atžvilgiu. Kadangi šie aspektai taip pat yra svarbūs, kad būtų galima teisingai išnagrinėti bylą, bausmės netinkamas pritaikymas arba neteisingas veikos kvalifikavimas turėtų būti aplinkybės, leidžiančios teismui grąžinti bylą nagrinėti pirmosios instancijos teisme ir proceso dalyviams pateikti apeliacinį skundą praėjus tam skirtam terminui.

Vis dėlto, toks reguliavimas neišspręstų problematikos dėl teismo negalėjimo priimti teisingo sprendimo nesant atitinkamo apeliacinio skundo, t. y. apeliacinės instancijos teismo negalėjimo priimti teisingo sprendimo dėl proceso dalyvių padarytų klaidų. Nors galima būtų teigti, kad nesant skundui, atitinkamai teismas neturėtų turėti galimybės pats išplėsti bylos nagrinėjimo ribų, turinio požiūriu, jeigu leidžiama prokurorui, nukentėjusiajam ar civiliniam ieškovui išplėsti bylos nagrinėjimo ribas, tokios teisės nesuteikimas teismui išlieka tik formalus. Leidimas šiems proceso dalyviams pateikti apeliacinį skundą praėjus tam skirtam

terminui savaime kelia grėsmę *non reformatio in peius* ir *tantum devolutum quantum appellatum* principams, kadangi teismas, suteikdamas tokį leidimą, jau praplečia bylos nagrinėjimo ribas, jeigu apeliacinio skundo pateikimas gali būti atliekamas tik dėl tokio leidimo. Taigi, Konstituciniam Teismui pripažinus, kad išaiškėjus, jog neteisingai buvo nustatytos esminės faktinės aplinkybės, įstatymų leidėjas gali įtvirtinti reguliavimą, pagal kurį apeliacinės instancijos teismas leistų proceso dalyviams iš naujo pateikti apeliacinius skundus (arba juos papildyti) praėjus apeliacinio skundo teikimo terminui, atitinkamai turėtų būti suteikiama galimybė įstatymų leidėjui leisti teismui pačiam išplėsti bylos nagrinėjimo ribas, jeigu tai yra būtina siekiant priimti teisingą sprendimą byloje. Nors toks aiškinimas galėtų lemti minėtas pasekmes dėl proceso trukmės prailginimo ir apeliacijos principai būtų reikšmingai apriboti, vis dėlto jis leistų teismui priimti teisingą sprendimą, dirbtinai neapribojant jo galimybės tai padaryti.

Paskutinis apeliacijos ypatumas, kurį reikėtų pažymėti, yra tai, jog tam, ar nepranešimas apie kvalifikavimo keitimą yra esminis proceso pažeidimas, kaip jau buvo minėta, turi įtakos galimybė ginčyti tokį kvalifikavimą teisės ir fakto aspektais. Byloje Nr. 2K-7-330/2011⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad veiką perkvalifikavus apeliacinės instancijos teisme, nepranešant apie tokią galimybę gynybai, buvo padarytas esminis proceso pažeidimas. Kasacinis teismas pabrėžė, kad tai, jog gynyba turėjo tik galimybę teikti kasacinį skundą teisės taikymo aspektu, tačiau nesant galimybės teismo procese tikrinti faktų nustatymo klausimų, tikėtina reikšmingų, nustatinėjant veikos perkvalifikavimo teisėtumą, yra pagrindas daryti išvadą, kad buvo padarytas esminis BPK pažeidimas. Jeigu nepranešama apie veikos perkvalifikavimo galimybę, gynyba neturi galimybės gintis nuo tokio kvalifikavimo faktų atžvilgiu, todėl konstatuojamas esminis proceso pažeidimas. Tai skiriasi nuo analogiško pažeidimo, padaryto pirmosios instancijos metu, kadangi apeliacinės instancijos teismas turi galimybę pasisakyti ne vien dėl teisės, tačiau ir dėl faktinių bylos aplinkybių, todėl ir pareikšti gynybinę poziciją dėl faktų, susijusių su naujai pareikštu kaltinimu, skusti apeliacinės instancijos teismo padarytas išvadas dėl faktų kasacinėje instancijoje. Būtent tokia pozicija buvo išreikšta ir Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarime⁶⁶ bei aukščiau nurodytoje EŽTT jurisprudencijoje, taigi jis nekelia kokių nors papildomų neaiškumų, tačiau jis vis dėlto nustato skirtingą BPK 256 straipsnyje nurodytos procedūros nesilaikymo pasekmę, jeigu toks nesilaikymas pasireiškia apeliacijos metu.

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.

Taigi apeliacinėje instancijoje atsiranda tam tikri ypatumai, kurie prisideda prie bendrųjų taisyklių. Iš pradžių pažymima, kad teismo galimybė savo iniciatyva keisti veikos kvalifikavimą yra susiaurinama, kadangi teismas turi galimybę veiką perkvalifikuoti į kitą tik tokiu atveju, jeigu jo yra prašoma tai padaryti. Tokiu atveju teismas gali ir nepranešti apie galimą kvalifikavimo keitimą, jeigu toks kvalifikavimas buvo nurodytas kaltinamajame akte ir vėliau pakeistas, t. y. apeliacinės instancijos teismas turi galimybę remtis ir pakeistu kvalifikavimu, ir pradiniu. Pagal BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunktį, apeliacinės instancijos teismas turi galimybę grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme, jeigu nustato skirtingas esmines faktines aplinkybes, net kai proceso dalyviai tokio prašymo neišreiškia skunduose. Pagal Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, ši norma turi būti taikoma išimtiniais atvejais ir tik atlikus įrodymų tyrimo veiksmus, papildomai ištyrus aplinkybes, pranešus proceso dalyviams apie tai, jog gali pasikeisti esminės faktinės aplinkybės ar veikos kvalifikavimas, ir išklausus jų nuomonės. Toks reguliavimas iš esmės yra labai ribotas ir prieštarauja Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje nurodytiems išaiškinimams dėl teisinio valstybės principo, kiek jis yra susijęs su teisingu bylos išnagrinėjimu, todėl turi būti plečiamas. Atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateiktus išaiškinimus šiuo atžvilgiu, teisinis reguliavimas galėtų būti papildomai išplėstas, leidžiant apeliacinės instancijos teismui atnaujinti apeliacinio skundo pateikimo terminą (arba leisti proceso dalyviams papildyti skundus), jeigu išaiškėja netinkamo esminių faktinių aplinkybių nustatymo, neteisingo veikos kvalifikavimo ar neteisingos bausmės pritaikymo faktas. Toks siūlymas galėtų būti plečiamai aiškinamas taip, jog įstatymų leidėjas galėtų teismui leisti net pačiam praplėsti bylos nagrinėjimo ribas, jeigu kyla tam būtinybė, siekiant teisingai išnagrinėti bylą. Būtent toks reguliavimas leistų apeliacinės instancijos teismui tinkamai išnagrinėti bylą nesant jokių ribojimų, tačiau jis taip pat sukeltų tam tikras neigiamas pasekmes kaltinamojo procesinėms teisėms ir proceso ekonomiškumui. Pabaigoje pažymėtina, kad nepranešimas apie kaltinimo pakeitimo galimybę apeliacinės instancijos teismo procese sąlygoja esminį proceso pažeidimą, nors analogiškas pažeidimas pirmojoje instancijoje savaime nesąlygoja tokio sprendimo, kadangi gynybai išlieka galimybė ginčyti pirmosios instancijos teismo pakeistą kvalifikavimą faktų aspektu, t. y. atitinkamų procedūrų nesilaikymas sukelia reikšmingesnes pasekmes apeliacinėje instancijoje.

Apibendrinant nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procedūrą Lietuvoje, pažymima, kad dėl veikos perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo metu, įstatymų leidėjo pasirinktas reguliavimas iš esmės atitinka Konstitucinio Teismo ir EŽTT išaiškinimus. Įstatymų leidėjo pasirinkimas iš esmės nereguluoti nusikalstamų veikų perkvalifikavimo

ikiteisminio tyrimo metu yra tinkamas atsižvelgiant į šios proceso stadijos ypatumus, o nusikalstamų veikų perkvalifikavimas teismo bylos nagrinėjimo metu sureguliuotas tinkamai atsižvelgiant į EŽTT ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, įgyvendindamas šias normas, tinkamai atsižvelgia į šią jurisprudenciją. Vis dėlto, teismo bylos nagrinėjimo ypatumai apeliacinės instancijos teisme sukelia papildomų problemų, kurios pagal esamą teisinį reguliavimą nėra tinkamai išspręstos. Įstatymų leidėjas, pasirinkdamas suteikti apeliacinės instancijos teismui kuo mažiau diskrecijos pakeisti pirmosios instancijos teismo nustatytas esmines faktines aplinkybes, veikos kvalifikavimą ar bausmę, kai dėl to nėra pateiktas apeliacinis skundas, kelia klausimų dėl dabartinio reguliavimo atitikties Konstitucijos teisinės valstybės principui, kaip jis yra aiškinamas Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje. Dėl šios priežasties, įstatyminis reguliavimas turėtų būti pakeistas mažiausiai suteikiant galimybę apeliacinės instancijos teismui grąžinti bylą nagrinėti pirmojoje instancijoje dėl papildomų pagrindų, o ne vien dėl esminių faktinių aplinkybių netinkamo nustatymo, jeigu apeliacinės instancijos teismas pats neturi įgaliojimo šiuo atžvilgiu pakeisti nuosprendį.

3. NUSIKALSTAMŲ VEIKŲ PERKVALIFIKAVIMAS BENDROSIOS TEISĖS TRADICIJOS ŠALYSE

3.1. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas Jungtinėse Amerikos Valstijose

Siekiant išanalizuoti nusikalstamų veikų perkvalifikavimą bendrosios teisės tradicijos šalyse, iš pradžių reikėtų atsižvelgti į Jungtines Amerikos Valstijas (toliau – ir JAV). Jungtinėse Amerikos Valstijose nusikalstamų veikų perkvalifikavimo taisyklės yra reikšmingai paprastesnės tuo atžvilgiu, kad, kiek tai liečia teisminį bylos nagrinėjimą, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas yra labai ribotas. Jungtinių Amerikos Valstijų federalinių baudžiamojo proceso taisyklių (angl. – *Federal Rules of Criminal Procedure*) 31 taisyklės c punkte yra nurodyta, kad kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu dėl 1) nusikalstamos veikos, kurią apima inkriminuojama veika; 2) pasikėsینimo padaryti inkriminuojamą nusikalstamą veiką; 3) pasikėsینimo padaryti nusikalstamą veiką, kurią apima inkriminuojama veika, jeigu toks pasikėsینimas yra atskira nusikalstama veika⁶⁷.

JAV Aukščiausiasis Teismas dėl šios taisyklės pagrindinius išaiškinimus pateikė byloje *Schmuck v. United States*⁶⁸. Pagal JAV Aukščiausiąjį Teismą, taisyklės formuluotė sąlygoja tai, kad turi būti palyginamos įstatymuose numatytos veikos, jų sudėties požymiai. Kitaip tariant, Jungtinėse Amerikos Valstijose iš esmės laikomasi tos pačios taisyklės, kuri taikoma Lietuvoje nustatant, ar asmeniui turi būti pranešta apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimą, t. y. ar visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai yra dalis inkriminuojamos veikos sudėties požymių. Šiuo atžvilgiu įžvelgiamas ir skirtumas – Lietuvoje būtina pranešti kaltinamajam apie galimą veikos perkvalifikavimą, jeigu toje veikoje yra nusikalstamos veikos sudėties požymių, kurie nėra apimti pradinės nusikalstamos veikos, o JAV apskritai perkvalifikuoti į tokią veiką negalima.

Tačiau, net ir esant kitai nusikalstamai veikai, pažymėtina, kad prisiekusieji, kaip asmenys, paprasti neturintys teisinio išprusimo, gali priimti sprendimą dėl skirtingos nusikalstamos veikos tik tokiu atveju, jeigu jiems informuoja apie galimybę nuteisti asmenį pagal kitą nusikalstamą veiką negu tą, kuri nurodyta kaltinamajame akte. Taisyklės dėl to, kada prisiekusiesiems turi būti išaiškinama tokia galimybė, nurodomos bylose *Berra v. United*

⁶⁷ Federal Rules of Criminal Procedure, 31(c) (2025). Iš: *United States Courts*. Prieiga per internetą:

<https://www.uscourts.gov/file/78324/download>

⁶⁸ *Schmuck v. United States*, 489 U.S. 705 (1989).

*States*⁶⁹ bei *Sansone v. United States*⁷⁰, kuriose JAV Aukščiausiasis Teismas pateikia išaiškinimą, kad apie tokią galimybę prisiekusiesiems turi būti pranešta tik tokiu atveju, jeigu tam tikras sudėties požymis yra ginčijamas, o lengvesnėje nusikalstamoje veikoje nėra šio sudėties požymio, tokiu būdu suteikiant prisiekusiesiems galimybę pasisakyti dėl kitos nusikalstamos veikos tik tokiu atveju, kai tam tikra aplinkybė yra ginčijama. Kitaip tariant, teismas negali informuoti prisiekusiųjų apie visas lengvesnes nusikalstamas veikas, apimtas sunkesnės inkriminuojamos veikos. Šioje vietoje papildomai pažymėtina, kad jeigu tam tikras nusikalstamos veikos sudėties požymis neginčijamas arba jeigu nusikalstamų veikų sudėties požymiai reikšmingai nesiskiria, nusikalstamos veikos kvalifikavimas paliekamas prokuroro diskrecijai. Kitaip tariant, būtent prokuroras, o ne teismas ar prisiekusieji, nustato, dėl kokios veikos turi vykti procesas, atitinkamai, kokia veika labiausiai atitinka bylos faktines aplinkybes, veikos bei asmenybės pavojingumą.

JAV Aukščiausiasis Teismas, aiškindamas šios taisyklės reikšmę, yra konstatavęs, be kita ko, kad ši taisyklė tam tikru atžvilgiu palengvina kaltinamojo padėtį. Nors prisiekusieji privalo išteisinti asmenį, jeigu prokuroras neįrodo kiekvieno nusikalstamos veikos sudėties požymio ir jiems nėra pranešta apie galimybę asmenį nuteisti pagal lengvesnę nusikalstamą veiką, vis dėlto yra tam tikra rizika, kad praktikoje prisiekusieji, įžvelgdami, kad asmuo padarė kitą nusikalstamą veiką, gali vis dėlto asmenį pripažinti kaltu dėl sunkesnės nusikalstamos veikos⁷¹. Kitaip tariant, pagal šį išaiškinimą, prisiekusiųjų galimybė nuteisti asmenį pagal kitą, lengvesnę nusikaltimą yra suprantama, kaip kaltinamojo padėtį lengvinanti taisyklė, atsižvelgiant į praktinius prisiekusiųjų teismo proceso ypatumus.

Taigi, apibendrinant nurodytas taisykles, priešingai nei Lietuvoje, Jungtinėse Amerikos Valstijose teisminis bylos nagrinėjimas iš esmės vyksta pagal inkriminuojamą veiką. Išimtyms iš šios taisyklės yra tik dėl tokių nusikalstamų veikų, kurios yra apimtos inkriminuojamos veikos. Jeigu inkriminuojama kita nusikalstama veika, negu nurodyta kaltinime, jos sudėtyje negali būti naujų nusikalstamos veikos požymių. Tuo pačiu metu, prisiekusiesiems turi būti informuota apie galimybę taikyti kitą nusikalstamą veiką tik tokiu atveju, jeigu yra ginčijamas konkretus požymis. Jeigu yra dvi skirtingos nusikalstamos veikos su tais pačiais sudėties požymiais, teisė parinkti tinkamą veikos kvalifikavimą paliekama prokuroro diskrecijai.

Siekiant išanalizuoti, kas lemia tokį reguliavimą, reikėtų atsižvelgti į prisiekusiųjų teismo ypatumus Jungtinių Amerikos Valstijų teisinėje sistemoje. Prisiekusiųjų dalyvavimas

⁶⁹ *Berra v. United States*, 351 U.S. 131 (1956).

⁷⁰ *Sansone v. United States*, 380 U.S. 343 (1965).

⁷¹ *Keeble v. United States*, 412 U.S. 205 (1973).

baudžiamajame procese lemia daugelį ypatumų, tarp kitko ir nurodytas nusikalstamos veikos perkvalifikavimo taisyklės. Mokslinėje literatūroje galima rasti nuomonių, kad prisiekusiųjų institutas, reikalaujantis, jog asmenys, kurie neturi teisinio išprusimo, tinkamai išnagrinėtų faktines bylos aplinkybes, priimtų sprendimą, dėl kurio visi prisiekusieji sutinka, yra ypatingai svarbus ir lemia tam tikrą problematiką dėl jų galimybės tinkamai ištirti kompleksinius įrodymus ir priimti teisingą sprendimą⁷². Dėl šios priežasties, nusikalstamų veikų perkvalifikavimo institutas JAV, kaip ir kitos baudžiamojo proceso taisyklės, negali būti aiškinamas tinkamai neįvertinus prisiekusiųjų reikšmės šiam procesui.

Tai, pavyzdžiui, lemia, kaip nurodo Mindaugas Girdauskas, kad pertrauka bylos nagrinėjime, daroma atsižvelgiant į gynybos prašymą pasiruošti gynybai, jai informavus apie nusikalstamos veikos perkvalifikavimą, nulemtą tam tikrų problemų, kadangi prisiekusiųjų dalyvavimas ilgesniame procese yra labiau komplikuoatas nei profesionalių teisėjų⁷³. Tačiau be šios problemos galima įžvelgti ir skirtingą, labiau fundamentalią problemą dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo, atliekamo teismo bylos nagrinėjimo metu. Prisiekusieji, priešingai nei profesionalūs teisėjai, neprivalo pagrįsti savo padarytų išvadų. Prisiekusieji privalo nustatyti asmens kaltę, tačiau jų motyvai nėra nurodomi. Tai lemia, kad priimto nuosprendžio negalima ginčyti pagal tokio nuosprendžio pagrįstumą įrodymų vertinimo atžvilgiu. Prisiekusiųjų priimtas sprendimas gali būti skundžiamas tik teisės atžvilgiu, o apeliacinėje instancijoje teismai negali priimti sprendimo dėl bylos faktinių aplinkybių. Visa tai reiškia, kad tokios aplinkybės, kaip visiškai pakeistas veikos kvalifikavimas, gali lemti sutrikdymą gynybos formuojamo naratyvo, atitinkamai ir padidintą bylos kompleksiskumą. Šie aspektai gali turėti įtakos prisiekusiųjų sprendimui, kurio priėmimo priežastys lieka neaiškios. Dėl šios priežasties, be kita ko, JAV įžvelgiama plati aibė taisyklių dėl to, kas gali būti pripažįstama įrodymais⁷⁴.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad baudžiamasis procesas JAV privalo vykti taip, kad gynybai būtų aiški kaltinimo esmė nuo teismo bylos nagrinėjimo pradžios ir ji neturėtų reikšmingai kisti teismo bylos nagrinėjimo eigoje. Sistemoje, kurioje sprendimus dėl faktų ir teisės priima prisiekusiųjų teismas, bylos nagrinėjimo ribos reikšmingas praplėtimas gali lemti neteisingo sprendimo priėmimą ir sąlygotų pažeidimą teisės į tinkamą procesą.

⁷² BORNSTEIN, Brian H., GREENE, Edie (2011). Jury Decision Making: Implications For and From Psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), p. 63.

⁷³ GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), p. 83.

⁷⁴ Federal Rules of Evidence (2024). Iš: *Cornell Law School*. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>

Toks nusikalstamos veikos perkvalifikavimo reguliavimas taip pat yra pakankamai glaustai susijęs su formalia tiesa. Formalioji tiesa gali būti suprantama ne kaip tiesa, nustatyta remiantis bylos aplinkybėmis ir kuo arčiau atitinkanti objektyvią tiesą, o baudžiamojo proceso įstatyme numatytų procedūrų laikymosi rezultatas. Šis terminas paprastai vartojamas kalbant apie bendrosios teisės tradicijos šalis ir ypač apie bylų nagrinėjimą prisiekusiųjų teisme, kadangi šiame procese, tikra tiesa nėra nustatoma atsižvelgiant į tai, jog teisėjas negali aktyviai dalyvauti tiriant įrodymus, o prisiekusieji dažnai sprendimus priima remdamiesi ne įrodymais, o emocijomis, įspūdziais, nuojautomis ir panašiai. Kitaip tariant, sprendimas laikomas teisėtu ir pagrįstu ne dėl to, kad buvo nustatyta objektyvi tiesa, o dėl to, kad buvo laikomasi visų proceso formalumų, t. y. tiesa yra traktuojama ne pagal bylos faktines aplinkybes, o pagal proceso reikalavimų laikymąsi⁷⁵. Kaip nurodo Gary Goodpaster, „tiesa“ ginčo proceso kontekste yra fakto ir atsakomybės išvados, kurias faktų nustatytojas daro remdamasis įrodymais, kuriuos pateikia proceso šalys. Kiek tokia „tiesa“ atitinka „tikrąją tiesą“, kad ir kokia ji bebūtų, nustatyti neįmanoma⁷⁶.

Formali tiesa priešinama su materialiąja tiesa, kuri yra nustatoma tuomet, kai teismas nėra suvaržytas tiriant įrodymus, kai procesinės normos leidžia vertinti teismo iniciatyva gautus įrodymus. Materialioji tiesa yra teismo sprendimo išvados, padarytos ištyrus ir teisingai įvertinus visus reikšmingus duomenis⁷⁷. Pagal Lietuvos baudžiamąjį procesą, kaip jau buvo anksčiau minėta, aktyvus teismo vaidmuo ir visas teisminio bylos nagrinėjimo procesas yra orientuotas būtent į objektyvios tiesos nustatymą. Pagal tai galima suprasti, kad Lietuvos baudžiamasis procesas yra skirtas nustatyti materialiąją tiesą.

Visa tai leidžia padaryti porą išvadų. Pirma išvada jau buvo anksčiau aptarta – kad prisiekusiųjų priimto sprendimo pagrįstumas lemiamas ne įrodymų vertinimo trūkumais, o netinkamo proceso, kadangi įrodymų vertinimas negali būti patikrintas, o prisiekusiųjų priimtas sprendimas išvis negali būti motyvuotas. Šioje vietoje reikėtų paminėti, kad ne visais atvejais turi būti remiamasi prisiekusiųjų įrodymų vertinimu. Tam tikru ribotu atžvilgiu ir neteisingas bylos faktinių aplinkybių vertinimas gali būti skundžiamas. Pavyzdžiui, JAV Aukščiausiasis Teismas byloje *Jackson v. Virginia*⁷⁸ pateikė išaiškinimą, kad *habeus corpus* procese, vertinant, ar buvo pakankamai įrodymų, pagrindžiančių asmens nuteisimą, turi būti nustatoma, ar įrodymų visuma galėtų pagrįsti asmens kaltę be pagrįstos abejonės. Siekiant šią

⁷⁵ GODA, Gintaras (2005). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 176.

⁷⁶ GOODPASTER, Gary (1987). On the Theory of American Adversary Criminal Trial. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 78(1), p. 133.

⁷⁷ GODA, Gintaras (2005). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 176.

⁷⁸ *Jackson v. Virginia*, 443 U.S. 307 (1979).

aplinkybę nustatyti, būtina atsižvelgti į tai, ar racionalus faktų vertintojas, vertindamas visus įrodymus kaltinimo naudai, galėtų nustatyti visus nusikalstamos veikos požymius be pagrįstos abejonės. Pagal tai, jog įrodymai turi būti vertinami kaltinimo naudai, galima padaryti išvadą, kad tokia įrodymų vertinimo peržiūra nepakeičia pagrindinės esmės, kad teismo sprendimo pagrįstumo peržiūra vyksta pagrįsde proceso trūkumų atžvilgiu. Nors šiuo atžvilgiu egzistuoja tam tikra prisiekusiųjų priimto sprendimo patikra, ji yra iš esmės formali. Būtent tokia ji ir privalo būti, siekiant nepanaikinti bendro principo, kad tiesą byloje nustato būtent prisiekusieji, o ne teismas.

Antra išvada yra tai, kad sistema, suteikianti reikšmės formaliosios tiesos nustatymui, esminės reikšmės nesuteikia tam, ar iš tikrųjų buvo padaryta nusikalstama veika, ar buvo padaryta kita nusikalstama veika ir panašiai. Asmens, kuris padarė nusikalstamą veiką, išteisinimas yra aplinkybė, neturinti reikšmės nustatant, ar buvo padaryta procesinių pažeidimų. Tai lemiamą ne vien baudžiamojo proceso įstatyminio reguliavimo, tačiau ir tam tikromis kultūrinėmis idėjomis dėl baudžiamojo proceso tikslų. Pavyzdžiui, byloje *Coffin v. United States*⁷⁹, JAV Aukščiausiasis Teismas, formuodamas nekaltumo prezumpcijos precedentą, be kita ko, citavo ir William Blackstone formuluotę, pagal kurią geriau, jog dešimt kaltų asmenų būtų išteisinti nei vienas nekaltas asmuo būtų nuteistas⁸⁰. Kitaip tariant, tokia baudžiamojo proceso sistema toleruoja kalto asmens išteisinimo galimybę. Kiek tai liečia nusikalstamų veikų perkvalifikavimą, pažymėtina, kad neteisingas bylos išnagrinėjimas dėl prokuroro padarytų klaidų, kuris lemia asmens išteisinimą, yra tam tikra prasme priimtina bylos baigtis. Situacija, kai teismo bylos nagrinėjimo metu nustatoma, kad prokuroras neteisingai kvalifikavo veiką ir dėl to asmuo turi būti išteisinamas, nėra teisinės valstybės principo pažeidimas ar koks nors teisinis trūkumas, kuris turi būti pašalintas įstatyminiu reguliavimu, o prokuroro padaryta klaida, kuri lemia didesnę prokuroro vaidmenį procese ir atitinkamą atsakomybę dėl prisiekusiųjų priimto sprendimo. Atitinkamai, kaip jau buvo anksčiau minėta, nuo prokuroro priklauso ir tai, ar labiau tikslinga konkrečiu atveju taikyti sunkesnę ar lengvesnę nusikalstamą veiką, jeigu jų sudėties požymiai reikšmingai nesiskiria.

Tokią didesnę prokuroro vaidmenį pagrindžia ir teismo vaidmuo procese. Kaip jau buvo minėta, teismas aktyviai nedalyvauja tirdamas įrodymus, o procesas iš esmės yra paremtas rungimosi principu, pagal kurį kaltinimo pusė ir gynybos pusė rungtis prieš prisiekusiųjų teismą, o prisiekusieji pagal pateiktus abiejų pusių įrodymus privalo priimti sprendimą dėl

⁷⁹ *Coffin v. United States*, 156 U.S. 432 (1895).

⁸⁰ BLACKSTONE, William (1895). *Commentaries on the Laws of England in Four Books*, vol. 2. Philadelphia: J.B. Lippincott Co., p. 502.

kaltinamojo kaltės. Kaip nurodo Mindaugas Girdauskas, vienas iš esminių aspektų šio principo yra kaltinimo, gynybos ir teisingumo vykdymo funkcijų atribojimas. Tai reiškia, kad teismas negali atlikti funkcijų, kurios priskirtos proceso dalyviams. Toks funkcijų atribojimas siejamas su teismo nešališkumo užtikrinimu.⁸¹ JAV kontekste pažymėtina, kad teismas turi tam tikrus įgaliojimus aktyviai dalyvauti teisingumo vykdymo procese. Pavyzdžiui, būtent teismas sprendžia dėl konkrečių duomenų pripažinimo įrodymais pagal jau anksčiau minėtas federalines įrodymų taisykles. Vis dėlto, teismo bylos nagrinėjimo metu teismas neturi galimybės pats reikalauti papildomų įrodymų, aktyviai dalyvauti apklausinėjant liudytojus ar atlikti kitus reikšmingus veiksmus, kurie nėra susiję su užtikrinimu, kad abi šalys laikytųsi baudžiamojo proceso nuostatų teismo bylos nagrinėjimo eigoje. Valstybės kaltintojas turi pareigą įrodinėti asmens kaltę, o gynėjas turi pareigą suformuoti tinkamą gynybą. Tokia ginčo sistema nereiškia, jog proceso šalys turi lygias teises. Priešingai, JAV sistemoje išvelgiama nemažai išimčių šiuo atžvilgiu. Pavyzdžiui, pagal Gary Goodpaster, kaltinamojo teisė neduoti parodymų prieš save, teisė gauti bylos duomenis iš prokuroro, tai, kad kaltinamojo kaltė turi būti įrodyta be pagrįstos abejonės yra aspektai, kuriais gynyba turi tam tikrus pranašumus, kurie lemia tai, jog viena pusė turi reikšmingai daugiau teisių negu kita⁸². Tai vis dėlto nepašalina rungimosi esmės, kaip formalios tiesos nustatymo priemonės.

Visa tai reiškia, kad JAV teismo procesas yra paremtas rungimosi principu, kuris šiame kontekste reiškia ir tai, kad teismas yra sąlyginai pasyvus palyginus su Lietuvos baudžiamuoju procesu. Atitinkamai, didesnė reikšmė yra suteikta prokuroro ir gynybos veiklai, jų teisiniam vertinimui ir jų atidumui bei aktyvumui bylos nagrinėjimo stadijoje. Priešingai nei Lietuvoje, teismas neturi nei pareigos, nei teisės ištaisyti jų padarytas klaidas.

Atsižvelgiant į visa tai, nusikalstamos veikos perkvalifikavimas JAV yra labai ribotas. Jis galimas tik dėl nusikalstamų veikų, kurias apima kaltinime pateikta nusikalstama veika. Teismas neturi galimybės turinio atžvilgiu pakeisti veikos kvalifikavimo, o prisiekusiesiems apie galimybę asmenį nuteisti pagal kitą nusikalstamą veiką informuojama tik tokiu atveju, jeigu ginčijamas konkretus nusikalstamos veikos sudėties požymis, kurio nėra kitoje nusikalstamoje veikoje. Tokį įstatyminių reguliavimų lemia prisiekusiųjų teismo ypatumai, būtent teismo pasyvumas šiame procese, reikšmingesnis prokuroro vaidmuo ir reikšmingesnis rungimosi principo pasireiškimas.

⁸¹ GIRDAUSKAS, Mindaugas (2004). Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 53, p. 107-108.

⁸² GOODPASTER, Gary (1987). On the Theory of American Adversary Criminal Trial. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 78(1), p. 126.

3.2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas Jungtinėje Karalystėje

Jungtinėje Karalystėje (toliau – ir JK) nusikalstamų veikų perkvalifikavimo taisyklės įtvirtintos Jungtinės Karalystės 1915 m. kaltinamojo akto įstatymo⁸³ (angl. – *Indictments Act 1915*) 5 skyriuje, pagal kurį galima nurodyti šias taisykles: 1) teismas turi galimybę prieš teisminį bylos nagrinėjimą ar teismo bylos nagrinėjimo metu pakeisti kaltinamąjį aktą, jeigu įžvelgia tam tikrų jo trūkumų, išskyrus jeigu tokie pakeitimai negali būti padaryti nepažeidžiant teisingumo reikalavimų; 2) išskirti bylos nagrinėjimą dėl atskirų veikų, jeigu bylos nagrinėjimas dėl visų veikų kartu pakenktų kaltinamojo asmens gynybai; 3) atidėti bylos nagrinėjimą, jeigu tai yra reikalinga dėl teismo atliktų veiksmų, susijusių su kaltinimo keitimu. Papildomai pažymėtina, kad jeigu tokie pakeitimai buvo padaryti teismo bylos nagrinėjimo metu, išskiriant atskiras veikas į skirtingą bylą, atskiras teisminis procesas turi vykti tokiu būdu, koku jis vyktų jeigu atskiros veikos būtų pripažintos pagal kitą kaltinamąjį aktą. Jeigu bylos nagrinėjimas buvo atidėtas, teismo procesas turi vykti tokiu būdu, koku jis vyktų, jeigu jis nebūtų anksčiau pradėtas. Taip pat, prisiekusieji tokiu atveju gali būti atleidžiami nuo sprendimo priėmimo byloje.

Atsižvelgiant į tai, priešingai nei JAV, Jungtinėje Karalystėje yra suteikiama galimybė teismams koreguoti kaltinimo apimtį, jeigu mato jame trūkumus veikos kvalifikavimo atžvilgiu. Atitinkamai suteikiama ir galimybė teismui atidėti bylos nagrinėjimą ar išskirti bylą dėl skirtingų veikų, jeigu tai yra būtina.

Pažymėtina, kad nors jau aptartos problemos dėl kaltinimo apimties koregavimo prisiekusiųjų teismo procese išlieka ir šioje jurisdikcijoje, šiuo reguliavimu tam tikru būdu bandoma pagrindinius sunkumus dėl prisiekusiųjų dalyvavimo pašalinti. Jeigu gynybai reikia papildomai laiko pasiruošti teismui bylos nagrinėjimui, taip pat ir dėl kitų priežasčių, teismas turi teisę atleisti prisiekusiuosius nuo sprendimo priėmimo, tokiu būdu pašalinant problematiką, susijusią su ilgalaikiu prisiekusiųjų atribojimo nuo visuomenės.

Reikšmingos taisyklės dėl nusikalstamų veikų perkvalifikavimo numatytos ir Jungtinės Karalystės 1967 m. baudžiamajame įstatyme⁸⁴ (angl. – *Criminal Law Act 1967*) 6 skyriaus (2) bei (3) poskyriuose, kuriuose nurodyta, kad 1) bylose dėl nužudymo, asmuo papildomai gali

⁸³ Indictments Act (1915). Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/5-6/90/contents>

⁸⁴ Criminal Law Act (1967). Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/contents>

būti pripažintas kaltu dėl netyčinio nužudymo⁸⁵, tyčinio sunkaus sveikatos sutrikdymo, pasikėsimo nužudyti asmenį bei dėl kitų veikų; 2) kitose bylose (išskyrus valstybės išdavystės) asmuo gali papildomai būti pripažintas kaltu dėl nusikalstamų veikų, kurios nebuvo tiesiogiai nurodytos kaltinamajame akte, jeigu nurodyti kaltinimai apima (tiesiogiai ar netiesiogiai) ir tas veikas.

Aiškinimas dėl šios taisyklės pateiktas byloje *R. v. Coutts*⁸⁶, kurioje Lord Bingham, teikdamas savo nuomonę, nurodė iš pradžių, kad teisingumo interesai nėra patenkinti tais atvejais, kai asmuo, kuris padarė lengvesnį nusikaltimą, yra nuteistas dėl sunkesnio nusikaltimo ar išteisintas. Baudžiamojo proceso tikslas yra užtikrinti, kad kaltinamieji būtų tinkamai nuteisti pagal jų padarytą veiką, taip pat neišteisinti, jeigu jie padarė nusikalstamą veiką. Šiam tikslui bylose dėl rimtų nusikaltimų remiamasi prisiekusiųjų sprendimu, tačiau jiems turi būti informuojama apie visas galimybes. Atitinkamai, teismas turi pareigą tinkamai prisiekusiesiems pranešti apie tokias galimybes. Tokia pareiga apima ir tokius atvejus, kai proceso šalys to neprašo padaryti. Konkrečiai, teisėjas privalo pranešti prisiekusiesiems apie galimybę nuteisti asmenį pagal lengvesnį nusikaltimą, jeigu yra kita nusikalstama veika, kuri gali būti taikoma tam atvejui. Tai turi apimti tik tokias alternatyvias veikas, kurių taikymą galėtų numatyti bet kuris pakankamai kompetentingas ir budrus baudžiamųjų bylų teisėjas. Teismas neturi prisiekusiesiems pranešti apie galimybę nuteisti asmenį dėl alternatyvių veikų, kurias tik profesionalus teisininkas galėtų nustatyti atlikęs kruopštų tyrimą po teismo proceso. Tuo pačiu metu, tokia pareiga pranešti prisiekusiesiems apie skirtingą veikos kvalifikavimą neturi būti taikoma tokiu būdu, kad būtų pažeista kaltinamojo teisė į teisingą procesą, pavyzdžiui, jeigu buvo padaryti tam tikri sprendimai bylos nagrinėjimo metu, kurie nebūtų padaryti, jeigu skirtingas veikos kvalifikavimas būtų numatytas anksčiau. Teisės į teisingą procesą pažeidimu nebūtų laikomas toks atvejis, kai gynyba sėkmingai sukelia pagrįstų abejonių dėl sunkesnės nusikalstamos veikos požymio, kaltinamojo nuteisimas pagal lengvesnę nusikalstamą veiką, kuri neturi to požymio. Taip pat, visais atvejais proceso šalims turi būti pranešama apie tai, jog prisiekusiesiems bus pranešta apie tokią galimybę, ir suteikta galimybė joms pasisakyti dėl skirtingo kvalifikavimo baigiamosiose kalbose.

Toks aiškinimas iš esmės yra pakankamai unikalus palyginus su jau apžvelgtomis taisyklėmis Lietuvos ir JAV teisės sistemose. Pagal šį aiškinimą, nusikalstamų veikų faktinės

⁸⁵ Angliškas teisinis terminas *manslaughter* neturi atitinkamo Lietuvos teisėje vartojamo analogo. Nors jis šiame darbe verčiamas, kaip netyčinis nužudymas, pažymima, kad jis gali apimti ir kitas kaltinamojo padėtį lengvinančias aplinkybes, pavyzdžiui, kaltinamojo ribotą pakaltinamumą.

⁸⁶ *R v. Coutts* [2006] UKHL 39.

aplinkybės esminės reikšmės neturi vertinant, ar prisiekusieji turi galimybę nuteisti asmenį pagal lengvesnį nusikaltimą. Svarbesnę reikšmę turi tai, ar alternatyvios veikos yra pakankamai glaustai susijusios, kad profesionalus teisininkas numatytų jų taikymą konkrečioje byloje, įvertinęs faktines bylos aplinkybes ir nustatęs, kad tas kvalifikavimas galėtų būti tikslingesnis. Toks pakankamai netikslus aiškinimas lemia tam tikrų abejonių dėl tokių išaiškinimų atitikties Konvencijos normoms, kadangi gynybos teisė pasiruošti gynybai dėl galimai skirtingo veikos kvalifikavimo nenumatyta. Vis dėlto, pagal pateiktus išaiškinimus *Coutts* byloje galima suprasti, kad teismas privalo atsižvelgti į pakeisto kvalifikavimo reikšmę kaltinamojo gynybai. Jeigu kaltinamojo gynyba gali būti paveikta, prisiekusieji negali būti informuoti apie galimybę priimti sprendimą dėl kitos nusikalstamos veikos nei numatytos kaltinime. Kitaip tariant, nors šios teismų praktikoje suformuluotos taisyklės tiesiogiai nepateikia nuorodos į nusikalstamos veikos požymius, vis dėlto teismas turi atlikti tokią pačią patikrą, kuri numatyta ir EŽTT jurisprudencijoje. Taigi šie aiškinimai savaime neprieštarauja aptartai EŽTT jurisprudencijai.

Atsižvelgiant į nurodytą reguliavimą, pastebėtina, kad nors Jungtinė Karalystė priklauso bendrosios teisės tradicijai, joje numatytos taisyklės dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo iš esmės labiau atitinka Lietuvos teisės sistemą. Net ir esant skirtingam teisminiam bylos nagrinėjimui, kuris turi būti atliekamas atsižvelgiant į prisiekusiųjų vaidmenį, Jungtinė Karalystė šiuo atžvilgiu vis dėlto numato teismo galimybę koreguoti kaltinimą ir atitinkamas procedūras, kuriomis siekiama pašalinti dėl to sukeltas problemas. Vertinant tokį skirtingą požiūrį, galima būtų atsižvelgti į anksčiau pateiktą Lord Bingham išaiškinimą, pagal kurį įžvelgiamas svarbus teisingumo interesas užtikrinti teisingo sprendimo priėmimą, kad asmuo, kuris padarė nusikalstamą veiką, būtų tinkamai nuteistas, o išteisintas turi būti tik tas asmuo, kuris nepadarė nusikalstamos veikos. Pažymėtina, kad šis aiškinimas tam tikru būdu atitinka ir Konstitucinio Teismo anksčiau pateiktus išaiškinimus dėl teisinės valstybės principo.

Kitaip tariant, Jungtinėje Karalystėje, kaip ir Lietuvoje, ypatingas dėmesys suteikiamas šiai objektyviai tiesai – ar asmuo padarė veiką, ar jos nepadarė, o ne prisiekusiųjų faktinių aplinkybių interpretavimui. Aišku, negalima būtų teigti, kad objektyvi tiesa visiškai neturi reikšmės JAV, kadangi, be kita ko, baudžiamąjo proceso taisyklės yra kuriamos būtent tam, kad proceso metu būtų atskleista objektyvi tiesa. Vis dėlto, JAV teisės sistemoje yra reikšminga tiesa, kaip ją supranta prisiekusieji, o šiuose išaiškinimuose galima įžvelgti kitą požiūrį, labiau orientuotą į tai, ką prisiekusieji bando nustatyti, o jie patys traktuojami tik kaip įrankis, kuris naudojamas šiam tikslui. Tai šiuo atveju turi reikšmės ne dėl to, kad vienas ar kitas požiūris yra tikslesnis, o dėl to, kad būtent tai gali būti aspektas, kuris nulemia skirtingą reguliavimą tarp

šių dviejų šalių dėl kaltinimo keitimo ir skirtingos veikos, nei numatytos kaltinime, kvalifikavimo.

Apibendrinant nusikalstamų veikų perkvalifikavimą Jungtinėje Karalystėje, pažymėtina, kad pagal šios šalies baudžiamojo proceso nuostatus, teismas turi galimybę keisti veikos kvalifikavimą prieš teisminį bylos nagrinėjimą ir bet kurioje teismo bylos nagrinėjimo stadijoje, jeigu įžvelgia tam tikrų netikslumų. Taip pat, veika gali būti perkvalifikuojama į lengvesnę nusikalstamą veiką, nenurodytą kaltinamajame akte, jeigu lengvesnę nusikalstamą veiką apima kaltinimas. Pagal aktualią teismų praktiką, tai yra nustatoma būtent tokiais atvejais, kai skirtingos veikos kvalifikavimas gali būti numatomas pakankamai budriam profesionaliam teisininkui įvertinus bylos faktines aplinkybes, tačiau toks perkvalifikavimas negali būti atliekamas, jeigu tai gali sąlygoti kaltinamojo teisės į teisingą procesą pažeidimą. Teisės į teisingą procesą pažeidimą sąlygoja, be kita ko, tai, kad gynyba skirtusi, jeigu būtų jai anksčiau žinoma apie skirtingos veikos kvalifikavimo galimybę.

Atsižvelgiant į visa tai, daroma išvada, kad nusikalstamų veikų perkvalifikavimas bendrosios teisės tradicijoje pasireiškia tam tikrais ypatumais, lemiamais prisiekusiųjų dalyvavimo procese ir šiam procesui būdingam rungtyniškumui. Vis dėlto, tarp JAV ir Jungtinės Karalystės įžvelgiami reikšmingi skirtumai. JAV nusikalstamos veikos perkvalifikavimo galimybė yra iš esmės labai ribota, o Jungtinėje Karalystėje, priešingai, įžvelgiamos taisyklės yra iš esmės panašios į Lietuvoje numatytas nusikalstamos veikos perkvalifikavimo taisykles, tačiau suderintos su minėtais baudžiamojo proceso ypatumais. Toks skirtingas reguliavimas lemiamas skirtingo požiūrio į objektyvios tiesos reikšmę tarp šių šalių.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Nusikalstamų veikų kvalifikavimas plačiąja prasme yra procesas, kurio metu analizuojama konkreti veika ir šios veikos reikšmingos faktinės aplinkybės, kuriomis remiantis šiai veikai pritaikoma BK numatyta nusikalstamos veikos sudėtis. Tuo pačiu metu nusikalstamos veikos kvalifikavimas galėtų būti suprantamas ir siauresne prasme, pagal kurią nusikalstamos veikos kvalifikavimas yra šio proceso rezultatas, pateikiant galutinį vertinimą dėl konkrečios veikos. Šis veiksmas atliekamas tam, kad pasiekti galutinį tikslą – pateikti teisingą veikos kvalifikavimą, kurio pagrindu galima būtų tinkamai pritaikyti baudžiamąjį įstatymą.
2. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas suprantamas, kaip tam tikras oficialus procesinis veiksmas, kurio metu ankstesnis veikos kvalifikavimas yra pakeičiamas nauju, tikslesniu veikos kvalifikavimu. Jis turi būti suprantamas ne vien formaliai, tačiau ir turinio prasme, kaip procesine prasme reikšmingas sprendimas, kuris sukuria naują teisinį santykį tarp asmens ir valstybės. Toks sprendimas yra nusikalstamos veikos kvalifikavimo proceso rezultatas, kurį gali lemti naujų faktinių aplinkybių atskleidimas ar baudžiamojo įstatymo pritaikymo klaida, ir, atsižvelgiant į tai, gali būti suprantamas kaip neteisingo sprendimo patikslinimas, pašalinant teisinį vertinimą, neatitinkantį padarytos veikos.
3. Išanalizavus EŽTT jurisprudenciją, pažymima, kad Konvencijos pažeidimas yra konstatuojamas, kai kaltinamajam nėra tinkamai informuojama apie galimą veikos kvalifikavimo pakeitimą. Vertinant, ar kaltinamajam turi būti pranešta apie galimą veikos perkvalifikavimą, atsižvelgiama į tai, ar gynyba skirtusi tinkamai pranešus apie tokią galimybę. Konvencijos pažeidimas nėra konstatuojamas tais atvejais, kai aukštesnės instancijos teismas peržiūri ir išsprendžia bylą iš esmės fakto ir teisės klausimais, tarp kitko ir dėl pakeistų kvalifikavimo ir (ar) esminių faktinių aplinkybių, kadangi tokiu atveju gynybai buvo suteikta galimybė ginčyti pakeistus kaltinimo aspektus.
4. BPK 255 ir 256 straipsnių reguliavimas nusikalstamos veikos perkvalifikavimo atžvilgiu reikšmingai kito. Įstatyminis reguliavimas pradžioje leido nesilaikyti atitinkamų BPK 256 straipsnyje veikos perkvalifikavimo teisme procedūrų, jeigu veika buvo perkvalifikuojama į švelnesnę. Toks reguliavimas egzistavo iki pat 2015 metų, kai, atsižvelgiant į 2013 m. lapkričio 15 d. Konstitucinio Teismo nutarimą, įstatymas buvo pakeistas, pašalinant lengvesnio ir sunkesnio nusikaltimo diferencijavimą ir įtvirtinant reguliavimą, pagal kurį

apie galimą nusikalstamos veikos perkvalifikavimą ar esminių faktinių aplinkybių pakeitimą privaloma informuoti proceso dalyvius visais atvejais.

5. Nusikalstamos veikos perkvalifikavimas ikiteisminio tyrimo ir teismo bylos nagrinėjimo etapuose Lietuvoje yra iš esmės tinkamai sureguliuotas. Įstatymų leidėjo pasirinkimas nenustatyti ribojimų perkvalifikuoti veiką ikiteisminio tyrimo metu yra grindžiamas šio proceso etapo ypatumais. Teismo bylos nagrinėjimo stadijoje įstatymų leidėjas yra tinkamai įgyvendinęs EŽTT bei Konstitucinio Teismo pateiktus išaiškinimus dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika šiuo atžvilgiu tuo pačiu suteikia adekvačią diskreciją teismams keisti veikos kvalifikavimą savo iniciatyva, tuo pačiu metu ir tinkamai įgyvendinant EŽTT ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją dėl tinkamo pranešimo apie pareikštus kaltinimus.
6. Vis dėlto, išnagrinėjus nusikalstamos veikos perkvalifikavimo procedūros ypatumus apeliacinės instancijos teisme, nustatyti tam tikri įstatyminio reguliavimo trūkumai. Įstatymo leidėjo pasirinkimas BPK 326 straipsnio 1 dalies 4 punkto d papunkčiu nesuteikti apeliacinės instancijos teismui galimybės grąžinti bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme nustačius neteisingą veikos kvalifikavimą ar neteisingą baudmės pritaikymą, kurie gali lemti esminį kaltinamojo asmens padėties pabloginimą ir dėl to būtų peržengtos apeliacinio skundo ribos, kelia klausimų dėl galiojančių nuostatų atitikties Konstitucijai pagal Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pateiktus išaiškinimus dėl teisinės valstybės principo. Šiuo atžvilgiu konstatuotina, kad įstatymų leidėjas, įgyvendindamas Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimą, privalėjo ir šių aspektų atžvilgiu tinkamai sureguliuoti įstatymą.
7. Pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo siūlymas, pagal kurį įstatymų leidėjui suteikiama galimybė įteisinti tokį reguliavimą, pagal kurį apeliacinės instancijos teismas turėtų galimybę atnaujinti apeliacinio skundo teikimo terminą nustačius esminių faktinių aplinkybių nustatymo trūkumus, galėtų būti plečiamai aiškinamas taip, jog įstatymų leidėjas turėtų galimybę teismui leisti net pačiam praplėsti bylos nagrinėjimo ribas, jeigu to reikalauja teisingas bylos išnagrinėjimas. Būtent toks reguliavimas leistų apeliacinės instancijos teismui tinkamai išnagrinėti bylą nesant jokių ribojimų, tačiau jis taip pat sukeltų tam tikras neigiamas pasekmes kaltinamojo procesinėms teisėms ir proceso ekonomiskumui.
8. Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas bendrosios teisės tradicijos šalyse lemiamas šiai tradicijai būdingo baudžiamojo proceso ypatumų. Jungtinėse Amerikos Valstijose suteikiamas didesnis vaidmuo prokurorui ir rungtyniškumo principui, kas sąlygoja tam

tikrą teismų pasyvumą kaltinimo keitimo atžvilgiu. Atitinkamai, baudžiamojo proceso taisyklės dėl nusikalstamos veikos perkvalifikavimo yra labai ribotos. Vis dėlto, Jungtinės Karalystės pavyzdys parodo šiek tiek skirtingą atžvilgį dėl šių aspektų ir suteikia teismui galimybę savo iniciatyva keisti kaltinimo apimtį. Nors ir šiame procese egzistuoja rungtyniškas procesas, kuriame prisiekusieji priima sprendimą dėl asmens kaltės, skirtingas reguliavimas suderina nusikalstamų veikų perkvalifikavimą su prisiekusiųjų dalyvavimu procese. Toks skirtingas reguliavimas lemiamas skirtingo požiūrio į objektyvios tiesos reikšmę tarp šių šalių.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33–1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. 2002 m. kovo 14 d. Nr. IX-785. *Valstybės žinios*, 2002, 37–1341.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89–2741.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso papildymo 9¹ straipsniu ir 188, 189, 246, 255, 256 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2015 m. birželio 23 d. Nr. XII-1848. TAR, 2015, 11213.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 181, 184, 187, 188, 209, 218, 220, 256, 312 ir 367 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2017 m. spalio 19 d. Nr. XIII-696. TAR, 2017, 16806.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymas. 2019 m. gruodžio 19 d. Nr. XIII-2740. TAR, 2019, 21595.
7. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2014 m. liepos 24 d. rekomendacijos Nr. I-153 „Dėl rekomendacijų dėl pranešimo apie įtarimą parengimo ir nusikalstamų veikų perkvalifikavimo ikiteisminio tyrimo metu patvirtinimo“. TAR, 2014, 10494.
8. Lietuvos Respublikos Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto 2019 m. lapkričio 27 d. pagrindinio komiteto išvada Nr. 102-P-62 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 89 ir 326 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIII-P-2462“. TAR, XIII-P-2462(2).
9. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. 1961 m. birželio 26 d. *Vyriausybės žinios*, 1961, 18-147.

Tarptautinės sutartys:

10. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, iš dalies pakeista protokolu Nr. 15 (1950). TAR, 2022, 2432.

Užsienio teisės aktai:

11. US Federal Rules of Criminal Procedure (2025). Iš: *United States Courts*. Prieiga per internetą: <https://www.uscourts.gov/file/78324/download>
12. US Federal Rules of Evidence (2024). Iš: *Cornell Law School*. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/rules/fre>
13. Indictments Act (1915). Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/Geo5/5-6/90/contents>
14. Criminal Law Act (1967). Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1967/58/contents>

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

15. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. rugsėjo 19 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 80-2423.
16. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254.
17. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 119-6005.
18. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. birželio 26 d. nutarimas. TAR, 10749.

Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija:

1. *Dallos v. Hungary* [ECHR], No. 29082/95, [01-03-2001]. ECLI:CE:ECHR:2001:0301JUD002908295
2. *De Salvador Torres v. Spain* [ECHR], No. 21525/93, [24-10-1996]. ECLI:CE:ECHR:1996:1024JUD002152593
3. *Pélissier and Sassi v. France* [ECHR], No. 25444/94, [25-03-1999]. ECLI:CE:ECHR:1999:0325JUD002544494.
4. *Sipavičius prieš Lietuvą* [EŽTT], Nr. 49093/99, [2002-02-21]. ECLI:CE:ECHR:2002:0221JUD004909399.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-228/2008.
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-330/2011.
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. rugsėjo 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-410/2012.
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-164/2014.
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-509-489/2015.
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. gruodžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-304-976/2016.
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-278-788/2018.
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-788/2019.
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-162-303/2019.
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. liepos 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-48-511/2020.
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-215-976/2020.
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-44-495/2023.
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-813/2025.

Užsienio teismų praktika:

18. *Coffin v. United States*, 156 U.S. 432 (1895).
19. *Berra v. United States*, 351 U.S. 131 (1956).
20. *Sansone v. United States*, 380 U.S. 343 (1965).
21. *Keeble v. United States*, 412 U.S. 205 (1973).
22. *Jackson v. Virginia*, 443 U.S. 307 (1979).

23. *Schmuck v. United States*, 489 U.S. 705 (1989).

24. *R v. Coutts* [2006] UKHL 39.

Specialioji literatūra:

25. APANAVIČIUS, Martynas, PAVILIONIS, Vladas (1980). *Nusikaltimų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos Leidybinė redakcinė taryba.

26. BIELIŪNAS, Egidijus (2017). Nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo jurisprudencija. *Teisė*, 103, 7-21.

27. BIELIŪNAS, Egidijus (2008). Nusikalstamų veikų kvalifikavimo erdvė ir definicijos. *Teisė*, 69, 7-21.

28. BIELIŪNAS, Egidijus (2004). Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos. *Jurisprudencija*, 60(52), 31-39.

29. BLACKSTONE, William (1895). *Commentaries on the Laws of England in Four Books*, vol. 2. Philadelphia: J.B. Lippincott Co.

30. BORNSTEIN, Brian H., GREENE, Edie (2011). Jury Decision Making: Implications For and From Psychology. *Current Directions in Psychological Science*, 20(1), 63-67.

31. GIRDAUSKAS, Mindaugas (2004). Rungimosi principas baudžiamajame procese: turinio aspektai. *Teisė*, 53, p. 102-116.

32. GIRDAUSKAS, Mindaugas (2009). Teismo kompetencija keisti inkriminuojamos veikos kvalifikavimą. *Teisės problemos*, 3(65), 79-133.

33. GODA, Gintaras, KAZLAUSKAS, Marcelis, KUONIS, Pranas (2005). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

34. GOODPASTER, Gary (1987). On the Theory of American Adversary Criminal Trial. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 78(1), 118-154.

35. PAKŠTAITIS, Laurynas (2024). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimas. Baudžiamojo įstatymo taikymo teorija ir praktinės gairės*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas

36. VERŠEKYS, Paulius (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

SANTRAUKA

Nusikalstamų veikų perkvalifikavimas

Andrius Bandzinas

Magistro darbe analizuojamas nusikalstamų veikų perkvalifikavimo institutas. Iš pradžių šiame darbe atskleidžiamos nusikalstamos veikos kvalifikavimo bei perkvalifikavimo sampratos, siekiant išnagrinėti šiuos veiksmus teoriniu atžvilgiu. Šiuo tikslu išnagrinėjama ir šių veiksmų procesinė reikšmė baudžiamajam procesui. Toliau nagrinėjami nusikalstamų veikų perkvalifikavimo procedūros ypatumai Lietuvos teisėje, atitinkamai ir šios procedūros reguliavimo raida, pagal kurią daromos išvados dėl įstatyminių pokyčių ir šių pokyčių priežasties. Pagal galiojantį įstatyminį reguliavimą bei aktualią teismų praktiką Lietuvoje, daromos išvados dėl dabartinio teisinio reguliavimo trūkumų. Atsižvelgiant į šiuos trūkumus, pateikiami pasiūlymai, kuriais siekiama juos pašalinti, nustatyti įstatyminį reguliavimą, labiausiai atitinkantį Lietuvos Respublikos Konstitucijos bei Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatas dėl asmens teisės į teisingą procesą. Paskutinėje darbo dalyje atsižvelgiama į bendrosios teisės šalių reguliavimo praktiką nusikalstamų veikų perkvalifikavimo atžvilgiu, siekiant atskleisti papildomus teisinio reguliavimo variantus, kurių išnagrinėjimas lemia labiau visapusišką temos supratimą. Bendrosios teisės šalių teisinio reguliavimo analizė leidžia darbe padaryti išvadas dėl šios teisinės tradicijos šalių nusikalstamų veikų perkvalifikavimo reguliavimo skirtumų bei tokių skirtumų priežasties.

Siekiant temą tinkamai atskleisti, magistro darbe remiamasi Lietuvos ir užsienio šalių reguliavimu šia tema, teisės doktrina, taip pat teismų praktika, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija.

SUMMARY

Requalification of Criminal Act

Andrius Bandzinas

This master's thesis analyses the concept of requalification of criminal acts. The thesis begins by examining the concepts of classification and requalification of criminal acts in order to explore these processes from a theoretical perspective. To this end, the procedural significance of these actions for criminal proceedings is also examined. Next, the specific features of the procedure for requalifying criminal acts under Lithuanian law are examined, along with the evolution of the regulation of this procedure, based on which conclusions are drawn regarding legislative changes and the reasons for these changes. Based on the current statutory framework and relevant judicial practice in Lithuania, conclusions are drawn regarding the shortcomings of the current legislation. Taking these shortcomings into account, proposals are presented aimed at eliminating them and establishing a statutory framework that best complies with the provisions of the Constitution of the Republic of Lithuania and the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms regarding the right to a fair trial. The final section of the thesis examines the regulatory practices of common law countries regarding the reclassification of criminal offenses, with the aim of identifying additional options for legal regulation, the analysis of which contributes to a more comprehensive understanding of the topic. An analysis of legal regulation in common law countries allows the thesis to draw conclusions regarding the differences in the regulation of the requalification of criminal acts in countries of this legal tradition, as well as the reasons for such differences.

To thoroughly explore the topic, this master's thesis draws upon regulations in Lithuania and other countries, legal doctrine, as well as case law, including the jurisprudence of the Constitutional Court of the Republic of Lithuania and the European Court of Human Rights.